

«Den nye tida spurde ikkje om lov»

En tverrfaglig analyse av Tore Renbergs *Tollak til Ingeborg* (2020)

Emilie Annie Stensholm Hansen

NOR4091 Masteroppgave i nordisk, Lektorprogrammet
30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

Våren 2023

Sammendrag

I denne masteroppgaven tar jeg for meg en analyse av Tore Renbergs relativt nyutgitte roman *Tollak til Ingeborg* (2020). I min lesning undersøker jeg romankarakteren Tollak, og hovedmotivet vil være Tollaks stillestående tilværelse i form av tilknytning til hjemmet og tradisjonene. Jeg tar utgangspunkt i hans sterke ønske om å ha en rotfestet tilnærming til hjemtraktene, og foretar en nærlesning av sentrale episoder fra romanen der holdningene hans kommer til uttrykk. I tillegg ønsker jeg å identifisere hvilke følger hans rotfestede tilværelse har for hans nære relasjoner, samtidig som analysen viser hvordan tilknytning til tradisjonelle sosiale normer kan være skadelige for romankarakteren selv og de rundt. Med utgangspunkt i problemstillingen: *Hvem er Tollak?* undersøker denne masteroppgaven hvordan Tollak reagerer og forholder seg til familie, venner og ulike saksforhold i verden.

Analysen legger i første omgang vekt på økokritiske aspekter ved romanen, der særlig det pastorale er i fokus. Lesningen er også innom antroposentriske og økosentriske innslag i romanen, i forsøket på å identifisere hvilke holdninger Tollak har til de ikke-menneskelige omgivelsene. Tollak setter pris på nøysomhet og forvaltning av naturen, og jeg forsøker å trekke linjer mellom Tollaks holdninger og de tradisjonelle oppfattelsene av natur og kultur. For å benytte meg av termer som er relevante for det jeg ønsker å undersøke, blir dikotomien stillstand-bevegelse tatt i bruk som en videreføring av natur-kultur og tradisjon-modernitet. Særlig retter jeg blikket mot bevegelse som en trussel for en rotfestet tilværelse og identitetsskaping, med Tollaks anstrengte forhold til venner og familie til grunn. Videre blir Tollaks tilknytning til egen maskulinitet undersøkt, og analysen viser hvordan tilnærming til tradisjonelle, maskuline normer kan virke negativt i møte med andre mennesker. Særlig retter jeg blikket mot Tollaks forhold til kona Ingeborg, datteren Hillevi og sønnen Oddo, i tillegg til at naturen og tunet blir vektlagt.

Forord

Aller først vil jeg rette en takk mot min veileder, Øystein Tvede, for gode, faglige samtaler. Jeg har blitt møtt med tålmodighet og motiverende ord, noe som har gjort deg til en betryggende veileder. Jeg har også følt din genuine interesse for det jeg skriver om, og særlig har de konstruktive tilbakemeldingene hjulpet meg hit jeg er nå. Jeg er svært takknemlig for troen du har hatt på min masteroppgave.

Jeg vil også takke Helene, Hilde og Inga. Jeg føler meg svært heldig som fant så gode studiekamerater og venner som dere, og jeg er spesielt takknemlig for at vi har holdt den gode kontakten til tross for ulik masterretning. Dere har bidratt til at studietiden min har vært både fin og givende, og jeg setter stor pris på dere. I tillegg vil jeg takke alle de flotte medstudentene på lesesalen for god, sosial støtte.

Til sist vil jeg takke Sander. Du har vært der for meg med oppmuntrende ord da innleveringsfristen føltes umåtelig langt unna, og dine gode ord er med meg uansett hvor jeg går.

«Den nye tida spurde ikkje om lov»

En tverrfaglig analyse av Tore Renbergs Tollak til Ingeborg (2020)

*Come mothers and fathers
Throughout the land
And don't criticize
What you can't understand
Your sons and your daughters
Are beyond your command
Your old road is rapidly agin'*

(Bob Dylan, 1964)

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	7
1.1 Presentasjon av prosjektet	7
1.2 En verden preget av bevegelse	9
1.3 Presentasjon av verk	9
1.4 Problemstilling	10
2 Teori	12
2.1 Økokritisk litteraturteori	12
2.3 Den pastorale tradisjonen	13
2.4 Stillstand versus bevegelse	14
2.5 Maskulinitet	16
3 Analyse: Stillstand versus bevegelse	17
3.1 «Hovudstadsbasillar i hjernen»	17
3.2 Å søke tilflukt	19
3.3 Tollak som en pastoral skikkelse	21
3.4 En rotfestet tilværelse	22
3.5 Å motsette seg bevegelse	24
3.6 Holdninger til naturen	25
3.7 Oddo	29
3.8 Tollak og Ingeborg	32
3.9 Ingeborg som en representant for bevegelse?	34
4 En maskulin tilnærming til naturen?	38
4.1 En identitet som ikke skal røkkes ved	38
4.2 Tollak i møte med den dynamiske verdensborger	39
4.3 Tollaks søken etter stereotypiske kjønnsroller	41
4.4 Voldsmannen Tollak	44
4.5 Autonomi	46
5 Avsluttende refleksjoner	48
5.1 Reaksjonær stillstand	48
5.2 Et mørkt mannportrett	49
5.3 En kulturform dømt til undergang?	50
6 Litteratur	52

1 Innledning

1.1 Presentasjon av prosjektet

Gjennom tidene har forholdet mellom sivilisasjon og mennesket fascinert både diktere og forfattere, og særlig etter 1890-årene har litteraturen plassert individet i et spenningsfelt mellom natur og kultur, tradisjon og modernitet. Til eksempel var Knut Hamsun en som skilte seg fra samtidens realistiske forfattere ved at han ønsket å fortelle om individet og dets sjelelige tilstander istedenfor å forfatte verk som tok for seg skjulte krefter bak borgerskapets fire vegger. Hamsun ville øke fokuset på det moderne og sammensatte mennesket, og han rettet derfor blikket mot individet og motsetningsparet natur-kultur.

Litteratur speiler ofte samfunnet og holdninger knyttet til samtiden, og særlig har de siste årene vært preget av en grønn bølge. Nå har flere forfattere kastet seg på denne bølgen og valgt å gi ut litteratur som blant annet tar for seg klimaendringer og samfunnsforhold knyttet til teknologiske fremskritt. De mest kjente bøkene innen norsk klimaorientert litteratur er Maja Lundes klimakvartett: *Bienes historie* (2015), *Blå* (2017), *Prezwalskis hest* (2019) og *Drømmen om et tre* (2022). Denne kvartetten inneholder klimaendringer, truede dyrearter og ressursmangler, og i et intervju med NRK poengterer Lunde at vi snakker for lite om våre emosjonelle følelser knyttet til klimakrisen (Vik, 2020). I det samme intervjuet påpeker psykolog Ole Madsen at det er mer snakk om såkalte grønne følelser nå enn det har vært tidligere, og her finner man betegnelser som *økosorg* og *klima-angst* (Vik, 2022). I tillegg til klimaorientert litteratur, blir nå klassiske verker undersøkt gjennom en økokritisk lupe. Det vil si at naturfølsomheten og menneskets forhold til de fysiske omgivelsene ligger i sentrum av lesningene, noe vi blant annet kan se gjennom Henning Wærps utgivelse av «*Hele livet en vandrer i naturen*» - *økokritiske lesninger av Knut Hamsuns forfatterskap* (2018). Lesninger av blant annet Hamsuns *Pan* har tradisjonelt vært preget av psykoanalytiske blikk, mens det nå i det siste har dukket opp lesninger som heller retter oppmerksomheten mot naturskildringene og dikotomien natur-kultur. I tillegg har Henning Fjørtoft bidratt i den økokritiske diskusjonen med *Jordsanger: Økokritiske lesninger av Inger Christensens lange dikt* (2011), og nylig har Sissel Furuseth og Reinhard Hennig kommet med en utgivelse, *Økokritisk håndbok* (2023), som undersøker hvilke forbindelser det er mellom natur, miljø og litteratur.

Økokritikk er en relativt ny litteraturteoretisk retning som stadig er i utvikling, og verk som tar for seg klimakrisen eller en grønn fremtid er ideell litteratur for økokritiske lesninger. Økokritiske verdier legger blant annet vekt på det pastorale, hvor landskapet og uberørt mark

blir hyllet, og ordet «kritikk» signaliserer en kritisk holdning overfor de økonomiske kreftene som har hatt sin effekt på miljøet – både globalt og lokalt. En kan si at økokritikken ønsker å opplyse og bidra til samfunnets grådige holdning når det kommer til naturen. I tillegg kan økokritiske lesninger undersøke motsetningsparet natur-kultur, der man blant annet interesserer seg for hvordan menneskene forholder seg til storsamfunnet og moderniteten sammenlignet med naturen og tradisjonen. Er det gnisninger her? Hvilke konsekvenser har utvikling på mennesket? Er teknologiske fremskritt unaturlige? Må tradisjonen vike for nye, moderne løsninger? Tiden vi lever i preges av utvikling på flere områder. Alt fra digitalisering til nye sosiale normer blir tvunget på befolkningen, og denne utviklingen er noe vi må forholde oss til dersom vi ønsker å være en del av samtiden. Viljen om å henge med er imidlertid ikke en selvfølge, og som denne oppgaven viser, kan det finnes mennesker der ute som motsetter seg alt av bevegelse i håp om å verne om tradisjonene.

Denne oppgaven undersøker romankarakteren Tollak fra Tore Renbergs roman *Tollak til Ingeborg*. Romanen ble gitt ut i 2020, og det ble trillet flere seksere av anmeldere. Av NRK blir romanen beskrevet som «Et uhyre sterkt portrett» (Norheim, 2020), mens Aftenposten mener at romanen er noe av det beste Renberg har skrevet (Prinos, 2020). Renberg debuterte i 1995 med *Sovende floke*, som han mottok Tarjei Vesaas' debutantpris for. I 2020 vant han Bokhandlerprisen for *Tollak til Ingeborg*, og romanen var den første på nynorsk til å vinne en slik pris. *Tollak til Ingeborg* er også en av få romaner som Renberg har skrevet på nynorsk. Til høsten blir det satt opp et teaterstykke av romanen i regi av Teater Vestland og Riksteatret, hvor de skal turnere Norge rundt for å fremføre teaterstykket for mennesker fra både by og bygd.

Hovedkarakteren Tollak er en fengslende figur med sterke meninger, og holdningene hans kan oppleves som både provoserende og engasjerende. De som forholder seg til Tollak vil nok betegne han som en einstøing, ettersom han lever isolert på et tun nesten en mil unna bygda. Det er ingen som kjenner noe særlig til han, han har vansker med å åpne seg og holder seg for det meste for seg selv eller sammen med sønnen Oddo. Romanen tar opp temaer som familiekonflikt, skyld og outsidersmatikk for å nevne noen, og hans kvasse kommentarer om andre livsformer og verdier enn det han selv er tilhenger av gjør at romankarakteren er fruktbar å undersøke i en masteroppgave.

1.2 En verden preget av bevegelse

Da Hamsun bestemte seg for å være mer individfokustert i sitt forfatterskap, var det for å belyse det fremmedgjorte og ensomme mennesket i møte med sivilisasjonens mylder av muligheter og urbanitet. Siden slutten av 1800-tallet har verden endret seg betraktelig, både i form av teknologi, digitalisering og moralitet. Nye maskiner gjør det tyngste arbeidet for oss, samtidig som utslipp fører til klimaforandringer. Begrepet samfunnsmessig utvikling er definert som en sosial, økonomisk, kulturell og politisk endringsprosess som innebærer nye måter å benytte seg av teknologi og naturlige ressurser på (Haugen, 2016, s. 14), og det å være en del av denne utviklingen, som skjer på flere områder, vil for mange være en selvfølge. Dette kan begrunnes i at man ser på endringene som både nødvendig og motiverende, ved at digitaliseringen til eksempel har ført til tettere bånd mellom mennesker i form av sosiale medier. I tillegg kan man betegne den høyteknologiske utviklingen som effektiv og mindre utfordrende, samtidig som tilgang til informasjon har gjort det lettere for oss å innhente ny kunnskap. Særlig har nordmenn og den vestlige verden hatt privilegiet av å være en del av et moderne samfunn, og dersom man er født mot slutten av 1900-tallet, har man faktisk ikke kjent til noe annet. Er du derimot en del av den eldre generasjonen, som har vokst opp før både jappetiden og zappetiden, har man selv vært vitne til denne voldsomme utviklingen og kjent endringene på kroppen.

1.3 Presentasjon av verk

Forfatteren av *Tollak til Ingeborg*, Tore Renberg, er kjent for å skrive om ulike typer. I et intervju i Kulturstripa sier han selv at han ser på det som sitt oppdrag å ta tak i ulike portretter fra samfunnet og gjøre de om til historier (Renberg, 2020, 25:40). Til eksempel kan vi trekke frem antihelten Jarle Klepp fra *Mannen som elsket Yngve* (2003), og i denne masteroppgaven ønsker jeg å undersøke et av hans ferskeste mannportrett, Tollak fra *Tollak til Ingeborg*. Jeg vil gjennomføre en analyse basert på Tollaks møte med både mennesker og samtiden, og se han i lys av begrepene stillstand og bevegelse. Tidligere har jeg ikke hatt noe personlig forhold til forfatteren, men jeg ble gjort oppmerksom på *Tollak til Ingeborg* gjennom en venn høsten 2020 og ble umiddelbart revet med i det jeg startet å lese boka. Fra et tidligere kurs på universitetet leste jeg Tarjei Vesaas' *Fuglane*, og kanskje minner *Tollak til Ingeborg* om Vesaas' roman fra 1957. *Fuglane* er en bok jeg leser med stor fornøyelse, og i så fall kan jo det være med på å forklare hvorfor Renbergs roman falt så i smak hos meg.

Tollak til Ingeborg tar i hovedsak for seg virkeligheten fortalt gjennom

romankarakteren Tollak. Tollak er en pensjonert, eldre mann med kjærlighet for naturen, hjemtraktene og tunet, og dagene går med til å vedlikeholde hjemmet sammen med sønnen Oddo. I tillegg til Oddo, har Tollak to barn sammen med sitt livs største kjærlighet, den avdøde Ingeborg. Tollak er en spennende karakter, og han er kjent for sine sterke meninger og anstrengte forhold til familie, venner og samfunnet. I en passasje blir blodet hans kalt for harskt (Renberg, 2020, s. 21), mens han selv betegner seg som «ein kjærleikens mann.» (Renberg, 2020, s.89). For de som forholder seg til Tollak oppleves han som både sta og streng, og det er tydelig at han sliter med å by på seg selv og slippe folk inn til seg, han holder kortene tett inntil brystet. Ingeborg derimot fremsto som den rake motsetningen til Tollak, da hun beskrives som lettfota, lettgledd og lys i humøret, med mange venner. Hun likte å finne på sosiale aktiviteter, mens Tollak for det meste ønsker en isolert tilværelse med få mennesker rundt seg. Likevel giftet de seg, og selv om Ingeborgs liv endte slik det gjorde, virker det som om at Tollak fortsatt er like hengiven overfor henne slik som han var da de ble gift.

I løpet av romanen blir vi lesere kjent med at det var Tollak selv som sto for Ingeborgs død, ved at han slo henne i hjel som følge av et voldsomt sinneutbrudd. Drapet holdes imidlertid skjult for de felles barna, noe som gir romanen et intenst spenningsmotiv. Handlingen bygger på at Tollak endelig skal fortelle datteren Hillevi og sønnen Jan-Vidar om hva som faktisk skjedde med moren deres, og fortellingen bygger opp til et møte mellom dem.

1.4 Problemstilling

Tollak er en interessant karakter. Han kan sies å ha en ludittisk tilnærming til verden, hvor han mildt sagt er skeptisk til alt som innebærer utvikling. For å undersøke hvilke meninger han står for og hvordan han forholder seg til ulike saksforhold i verden, tenker jeg at en økokritisk tilnærming vil være en aktuell vinkling. Dersom en gjennomfører en økokritisk analyse av et verk, er det gjerne klima og miljø som blir satt i fokus. I min oppgave ønsker jeg heller å studere det pastorale ved Tollak, hvordan forholdet mellom bevegelse og stillstand kommer til uttrykk gjennom holdningene hans samt hvilke konsekvenser disse holdningene har for hans nære relasjoner. Jeg har valgt å ta i bruk økokritiske begreper for å belyse hvordan Tollak forholder seg til modernitet, men oppgaven er imidlertid ikke en ren, økokritisk analyse. Etter hvert som jeg var i gang med undersøkelsen merket jeg at et økokritisk perspektiv ikke var tilstrekkelig nok for å undersøke hvem Tollak er, og har derfor valgt å inkludere et kapittel hvor jeg tar for meg Tollaks forhold til egen maskulinitet. Derfor er oppgaven en tverrfaglig analyse, noe som gjør at oppgavestrukturen fremstår som todelt.

Jeg vil likevel forsøke å se forholdet til egen maskulinitet i lys av begrepene stillstand og bevegelse, samtidig som jeg også undersøker voldelighet, vigilantisme og autonomi i tilknytning til hans maskulinitetsforståelse.

Problemstillingen min lyder som følger: «*Hvem er Tollak?*». *Tollak til Ingeborg* tar i hovedsak for seg virkeligheten fortalt gjennom Tollak, en eldre mann med kjærlighet for hjemmet og en svunnen tid. Denne oppgaven er en nærlesing av romanen, og etter et søk i ulike universitetsdatabaser finner jeg ingen som tidligere har undersøkt Renbergs roman, hverken på bachelor eller masternivå. Resultatet vil derfor foreløpig være den eneste oppgaven av sitt slag, selv om jeg tar i bruk kjente begreper fra økokritikken og forståelse innen maskulinitet. Når det gjelder nærlesing, benytter jeg meg av sentrale episoder fra romanen der holdningene hans kommer til uttrykk, og alt blir analysert fra Tollaks interne synsvinkel.

2 Teori

2.1 Økokritisk litteraturteori

Økokritikk er, som vi har sett innledningsvis, en stadig voksende retning innenfor litteraturteorien. *Ecocriticism* som begrep ble først etablert i 1970-årene etter at flere litteraturteoretikere interesserte seg for hvordan litteraturen fremmet bestemte oppfatninger av menneskets forhold til naturen. I nordisk sammenheng er det naturlig å trekke frem Tore Rems artikkel «Det grønnes i litteraturens verden» fra 1998, hvor Rem tar for seg det økokritiske feltet og undersøker hvordan det har utviklet seg siden 60-tallet. Når det kommer til Furuseth og Hennigs *Økokritisk håndbok*, gir den oss et oversiktlig innblikk i begreper, retninger og konflikter innenfor både nasjonal og internasjonal økokritikk, samtidig som den byr opp til diskusjoner. I tillegg til Rem, Furuseth og Hennig, kan vi trekke frem Espen Stuelands essaysamling fra 2016, *700-årsflommen. 13 innlegg om klimaendringer, poesi og politikk*. I essayet legger Stueland vekt på lesemetoden i økokritikken, og han påpeker at den økokritiske lesemetoden belyser forholdet mellom naturen og de litterære skildringene av den.

Den økokritiske lesemetoden kan sies å ha startet med historikeren Lynn White, Jr. og hans lesning av åpningskapitlene av Bibelen. Han påsto at kristendommen har et antroposentrisk syn på verden, fordi forståelsen av Guds skaperverk utnytter naturen for egen vinning (White Jr., 1996, s. 1206). Antroposentrisme betegner et menneskelig perspektiv på omverdenen, der det er menneskelige interesser som er gjeldende i spørsmålet om man skal dra nytte av naturens nytteverdi. Økosentrisme, som står i motsetning til antroposentrisme, plasserer det naturlige over menneskelige interesser (Furuseth & Hennig, 2023, s. 4). Begge begrepene er nærliggende å inkludere i et økokritisk arbeid, da disse to måtene å betrakte verden på bestemmer om det er naturens eller menneskers interesser som skal ha forrang. Da White påsto at kristendommen setter menneskers interesser over naturen, slo han fast at antroposentrisme er problematisk. Holdninger knyttet til naturen har interessert mange økokritikere, og i samråd med White blir antroposentriske holdninger betegnet som bekymringsfulle, særlig med tanke på klimaendringer. For å komme med et motsvar til antroposentrismen ble økosentrismen introdusert, med litteraturprofessoren Lawrence Buell i spissen (Furuseth & Hennig, 2023, s. 55).

På 90-tallet, rundt samme tid som Rems artikkel ble utgitt, bidro den amerikanske litteraturprofessoren Cheryl Glotfeldy til feltet med introduksjonsboken *The Ecocriticism Reader: Landmark in Literary Ecology*. Glotfeldy er en av de første som introduserte økokritikk i Amerika, og i *The Ecocriticism Reader* definerer hun økokritikk som:

Simply put, ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment. Just as feminist criticism examines language and literature from a gender-conscious perspective, and Marxist criticism brings an awareness of modes of production and economic class to its reading of texts, ecocriticism takes an earth-centered approach to literary studies. (Fromm & Glotfeldy, 1996, s. 18).

Glotfeldy ønsket å sette lys på miljøkrisen, og hun etterlyste derfor et økologisk søkelys på litteraturen. Hun hevdet at samtidens litteratur ikke inkluderte miljøkrisens omfang, og *The Ecocriticism Reader* er en innflytelsesrik introduksjonsbok som er den første av sitt slag. Ifølge Ken Hiltner, fra *Ecocriticism: The Essential Reader*, hører Glotfeldys introduksjon til en sekundær bølge av økokritikk (Hiltner, 2015, s. 18). Det er gjort flere forsøk på å definere den litteraturteoretiske retningen, og definisjonen som Glotfeldy introduserer er en bred definisjon. Hun oppsummerer økokritikk som studiet av forholdet mellom litteratur og den fysiske verden. Det er det menneskelige forhold til det ikke-menneskelige som ligger i sentrum av teorien, og særlig er naturen et fokusområde. Glotfeldy trekker linjer mellom økokritikk og feministisk og marxistisk litteraturkritikk fordi økokritikk kan sies å være en samfunnsmessig analyse. Glotfeldy poengterer at økokritikk er en økologisk tilnærming til litterære studier, i form av beskrivelsen «earth-centered», og hun påpeker at økokritiske studier konsentrerer seg om å sette naturen i sentrum.

I tillegg til *The Ecocriticism Reader*, har Greg Garrard også gjort seg gjeldende med sin introduksjonsbok *Ecocriticism*. Boka ble gitt ut i 2004, og *Ecocriticism* er en samlende introduksjon til fagfeltet, hvor Garrard tar utgangspunkt i Glotfeldys definisjon fra 1996. Garrard legger til at økokritikk er unik i den grad at feltet har et nært forhold til økologien (Garrard, 2008, s. 3). I boka ser han nærmere på ulike nøkkelkonsepter som kan sees i sammenheng med naturen, som blant annet forurensing, villmark, jorden og det pastorale, og i min analyse ønsker jeg å trekke frem sistnevnte som relevant for min undersøkelse.

2.3 Den pastorale tradisjonen

I kapittel tre i *Ecocriticism: The Essential Reader*, «The Country and the City», viser Raymond Williams til et sitat fra boken *Culture and Environment* fra 1932: «The organic community of Old England had dissapeared; The change is very recent indeed» (Hiltner, 2015, s. 36). Sitatet er basert på bøkene til George Sturt, som poengterte at det *rurale* England var på vei til å dø ut. Flere forfattere skriver om denne overgangen fra å skildre det landlige til

fordel for byen, og her kommer termen *det pastorale* inn. Pastoral blir av Garrard definert som en litterær trope, hvor landsbygda blir plassert i en kontrast til det urbane, i tillegg til at det landlige, *the rural*, blir idyllisert (Garrard, 2012, s. 37-38). Pastoral betyr noe landlig og idyllisk, og naturlyrikk skildrer naturen ved å gjerne fokusere på naturens nærvær i en idyllisk kontekst, ofte gjennom bruk av ulike litterære verktøy som metaforer og antropomorfismer.

Garrard skriver om tre ulike typer pastoraler som han henter fra Terry Giffords bok *Pastoral* fra 2008. Gifford er en britisk professor, og *Pastoral* er en introduksjonsbok som tilhører bokserien *The New Critical Idiom*. I første kapittel skriver Gifford at termen pastoral diktning blant annet kan beskrives som en lang og historisk tradisjon som startet i poesien. Videre ble termen brukt i drama og romaner, og her brukes pastoral om all litteratur frem til 1900-tallet som handler om det landlige livet, særlig med fokus på gjeterens virksomhet. Den andre formen innen pastoral diktning har en litt mer granskende holdning til temaet, da denne typen impliserer at det pastorale er en form som idealiserer det landlige livet og dermed ikke tar realiteten på alvor. Å bo landlig og å leve av naturen krever sitt, og en kritisk tilnærming til det pastorale tar hensyn til at realiteten ikke nødvendigvis er slik det blir skildret. Den tredje formen for det pastorale har en bredere definisjon enn de to ovenfor, ettersom denne formen for pastoral diktning tar for seg all litteratur som beskriver det landlige livet i implisitt eller eksplisitt kontrast til den urbane byen. Til eksempel kan et dikt om et tre i byen, eller en tekst om gravemaskiner i skogen, bli betegnet som pastoral på grunn av fokuset på det naturlige i kontrast til teknologi og/eller urbane omgivelser.

Jeg vil ta i bruk den tredje definisjonen av termen i min oppgave, da den viser til all litteratur hvor det landlige livet blir satt i en kontrast til det å befinne seg i urbane omgivelser. Denne kategorien retter søkelyset mot litteraturens innhold, og undersøker om det er mulig å identifisere en form for kritikk av urbaniserte eksistensformer. Min undersøkelse av Renbergs roman ønsker blant annet å rette oppmerksomheten mot romanens holdning til dikotomien stillstand-bevegelse, og ved å se romanen i sammenheng med Giffords tanker om det pastorale, kan en forsøke å forstå Tollak som en pastoral figur.

2.4 Stillstand versus bevegelse

Klaus Benesch, professor i amerikansk kultur, historie og samfunn, benytter termene immobilitet og mobilitet når han i artikkelen «Cultural Immobility» undersøker motsetningsparet modernitet og tradisjon. Han forsøker å se modernitet og tradisjon som representanter for det bevegelige og stillestående, der det bevegelige blir betegnet som

mobility og det stillestående som *immobility*. Han understreker at perspektiver på modernitet ofte har satt det moderne i sammenheng med det mobile, mens tradisjonen assosieres med det immobile: «Because of its fixation in time and place, immobility to most moderns marks the end of historical progress and human development, while mobility, as the continuous extension in/of space, is often identified as growth, production, and [...] life itself.» (Benesch, 2012, s. 404).

En vanlig assosiasjon til det tradisjonelle er det gammeldagse, hvor det moderne på den andre siden blir beskrevet som mer fremtidsrettet og fristilt. Dette moderne og dynamiske verdensbildet blir av Mimi Sheller og John Urry undersøkt i artikkelen «The New Mobilities Paradigm», der de poengterer at mobilitet har blitt introdusert som et nytt paradigme innen samfunnsvitenskapen. Mobilitet har på mange måter vært relevant i hele den moderne historien, dersom vi legger industrialisering og urbanisering til grunn. Sheller og Urry påpeker at hele verden ser ut til å være i bevegelse, og at «There are new places and technologies that enhance the mobility of some peoples and places and heighten the immobility of others, especially as they try to cross borders.» (Sheller og Urry, 2006, s. 207). De påstår at det har vært et skifte fra å oppfatte mobilitet som noe tungt og solid, til at det nå heller blir assosiert med flyt. Ulike samfunnsmessige endringer kan føre til nettopp et nytt mobilitetsparadigme, og de vektlegger blant annet betydningen av transportmiddelet bil og måten bilen rekonfigurerer bylivet på når de understreker at samfunnet preges av bevegelse: «Yet sociology's view of urban life failed to consider the overwhelming impact of the automobile in transforming the time-space «scapes» of the modern urban/suburban dweller.» (Sheller & Urry, 2006 s. 209). Teknologiske endringer og urbaniserte eksistensformer vil for noen virke motiverende, mens det for andre kan være en kilde til både frykt og fremmedgjøring.

Å ikke være en del av urbaniteten og flyten som den moderne byen tilbyr, kan bety en tilværelse hvor man oppholder seg i landlige omgivelser som gjerne bygger på tradisjoner. Å ha en slik stillestående tilknytning til hjemtraktene blir av Sheller og Urry sett i sammenheng med filosofen Martin Heideggers tanke om det å bli på et sted, der en slik form for tilværelse innebærer det å lokalisere avgrensede og autentiske steder som grunnleggende for menneskelig identitet og erfaring. Også Benesch referer til Heidegger, og han påpeker at Heidegger representerer et syn som innebærer det å omfavne en stillestående tilværelse heller enn et liv preget av dynamikk. Heidegger ser verdien av å bo landlig og i harmoni med naturen, og han fremhever det å forankre seg på et bestemt sted som ideelt, noe han mener er viktig for å knytte en dypere tilknytning til naturen og det lokale. I min undersøkelse av Renbergs roman, med romankarakteren Tollak i sentrum, ønsker jeg å benytte meg av

begrepene stillstand og bevegelse. Dette gjøres for å bygge videre på dikotomien natur-kultur, med hensikt om å undersøke om noen av karakterene i boka kan sies å omfavne en stillestående eller bevegelig form for livsutøvelse. Det som særlig vil være interessant, er å finne ut hva dette motsetningsforholdet eventuelt kan føre med seg. Jeg undersøker også om det påvirker menneskene i boka, spesielt i møtene mellom Tollak og Ingeborg, Oddo og Hillevi.

2.5 Maskulinitet

For å undersøke Tollaks forhold til egen maskulinitet benytter jeg meg av et begrep fra Raewyn Connells *Masculinities* (2005), *hegemonisk maskulinitet*, for å koble arbeidet opp mot kjønns- og maskulinitetsforskning. Connell viser til ulike maskulinitetsbegreper: *underordnet*, *marginalisert*, *medvirkende* og *hegemonisk maskulinitet*, og hun poengterer at *maskulinitet* kan fortelle oss hva menn: «ought to be.» (Connell, 2005, s. 70). I min analyse kommer jeg til å benytte meg av den sistnevnte termen, hegemonisk maskulinitet. Connell understreker at maskulinitet ikke opptrer i entall, og at det er samspillet mellom individer av samme eller ulike kjønn som gir ulike forståelser for maskulinitet (Connell, 2005, s. 71). Hegemonisk maskulinitet beskriver en form for maktbalanse, der man inkluderer både kulturell og institusjonell makt. Rollefordeling er sentralt her, og særlig har en kollektiv forståelse en viktig rolle når det gjelder hegemonisk maskulinitet. Dette gjør at en slik form for maskulinitet er i forandring, ettersom forholdet mellom menn og menn og kvinner og menn stadig er i endring (Connell, 2005, s. 77). I tillegg til å se Tollak i lys av Connells maskulinitetsforståelse, ønsker jeg å benytte meg av Jørgen Lorentzen og Michael Kimmels tanker om hvordan menn forholder seg til ulike maskuline normer i sammenheng med andre menn, samtidig som jeg er innom Tollaks trang til å være selvforsynt.

3 Analyse: Stillstand versus bevegelse

3.1 «Hovudstadsbasillar i hjernen»

Den moderne historien viser oss at nye tanker, ideer og oppfinnelser har endret vårt forhold til de fysiske omgivelsene våre samt endret levesettet vårt. Det har alltid vært et faktum at menneskene må forholde seg til forandring, men de nye sosiale, økonomiske og teknologiske kreftene har skapt muligheter i en jagende fart de siste 100 årene. I et intervju forteller Tore Renberg at romanfiguren Tollak er i 80-årene (Renberg, 2020, 01:54). Dersom vi tar utgangspunkt i at romanen blir fortalt i sanntid, ble Tollak født på 1940-tallet. Tollak var altså et barn på 50-tallet, ungdom på 60-tallet og ung voksen på 70-tallet, og det er ikke til å stikke under en stol at det norske samfunnet har gjennomgått en betydelig utvikling i årene fra 1950 frem til i dag. Nye løsninger og maskiner har funnet sin plass i samfunnet, særlig i byene, og mange vil nok forstå utviklingen som nødvendig. I tillegg har samfunnet endret seg når det kommer til det kulturelle, og på dette området kan Tollak sies å inneha et syn på denne utviklingen som skiller seg fra den øvrige befolkningen. Han ser det slik at han ble født på en plass i verden med fastsatte prinsipper, og hans holdning er at disse prinsippene fortsatt skal følges: «Den tida vi lever i, ho er ikkje mi.», «Det var ikkje dette eg lærte.» (Renberg, 2020, s. 13). Tollak fremstår som urokkelig når det kommer til å tilpasse seg, noe han innrømmer selv idet han poengterer at han hører fortiden til og har ingen planer om å finne sin plass noe annet sted (Renberg, 2020, s. 7).

Vi gjenkjenner gjerne det pastorale gjennom språket, da pastoral diktning kjennetegnes ved at det har et språk som vitner om noe annet enn det vi er kjent med fra før (Gifford, 2008, s. 45). Det naturlige blir skildret som noe opphøyd, og dette kan vi blant annet finne i romaner som er preget av naturfølsomhet og hvor det landlige blir hyllet og står i en eksplisitt kontrast til byen. Denne ideen ble etablert som følge av industrialiseringen og urbaniseringen etter den industrielle revolusjonen, og overgangen fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn førte til en endring av forholdet mellom mennesket og natur (Claudi, 2013, s. 243). Gifford poengterer at det er det urbane som er publikum for det pastorale (Gifford, 2023, s. 81), noe vi kan se i sammenheng med Buells grunnantakelse om at det moderne mennesket er fremmedgjort fra naturen, og at en tilbakevending er nødvendig for å kunne løse miljøproblemene som menneskene blir konfrontert med (Furuseth & Hennig, 2023, s. 56). På denne måten oppstår det et spenningsforhold mellom dikotomien natur-kultur, i tillegg til at denne formen for litteratur og diktning impliserer at publikum kan lære noe av det å leve i byen (Gifford, 2008, s. 81). Gifford poengterer også at dersom det pastorale er målet, uten

tilbakekomst, så kan det betegnes som eskapistisk (Gifford, 2008, s. 15). Det er noe iboende i det pastorale som handler om at det landlige er trygt og godt, det feirer naturen, selv om motivet ofte kan fremstå som både dystopisk og dystert. For å slippe unna byens mas og kjas, våre vaner og nåtiden trekker en seg tilbake til det landlige livet, naturen, for å få det urbane på avstand eller for å utforske tilbaketrekingen.

Tollak til Ingeborg vier liten plass til det urbane livet, det er hjemmet til Tollak, Ingeborg og Oddo, tunet ved Vestmarka og Sørfjellet, som skildres i stor grad. På tunet finner vi hovedhuset, floren og sagbruket til Tollak. Det er omkring syv kilometer til nærmeste butikk nede i dalen, og vi får vite at Tollak reiser ned til dalen en gang i uken. Han trives best på tunet, og når Tollak reiser til butikken, er det i stor grad kun småting som blir handlet. Tollak er fast bestemt på å ikke benytte seg av andre tjenester som dalen har å by på, som for eksempel kafé og kulturtilbud. Helst jakter Tollak sin egen mat, og disse jaktpassasjene tar oss lesere med i naturen sammen med Tollak og Oddo. Tollak beundrer hjemtraktene sine, og spesielt er det Sørfjellet og Vestmarka som nevnes: «Turane med Oddo har vore noko av det finaste i livet mitt. Gå opp rindane her og sjå etter spor, sjå etter feiemerke på trea, sjå etter avføring, gjerne få has på eit større dyr [...]. (Renberg, 2020, s. 95). Det er mulig å lokalisere naturskjønne passasjer i romanen, og et eksempel på dette er å finne på side 115 når Tollak forteller om en av turene som han har hatt til Juvet. Juvet er navnet på et sted som en finner forbi Sørfjellet, en dyp og bratt kløft som blant annet blir skildret som gapende, mørkt, dypt og dragende. Her er det mulig å identifisere en form for antropomorfisme i det at Tollak beskriver Juvet som gapende og dragende, i tillegg til at han påpeker at det er vanskelig å tro at det er naturskapt og at det virker som om det er en mesterhjerne som har stått bak. Tollak forteller imidlertid om et sagn som tidligere har blitt fortalt om Juvet. Det besto i at Juvet faktisk en gang i tiden var levende, som en trollkjeft, som spiste både dyr og mennesker som kom hans vei. Tollak poengterer likevel at han aldri har trodd på dette, selv ikke som barn, men «kjensla den fortel om, den er sann.» (Renberg, 2020, s. 115).

I motsetning til skjønne skildringer av naturen, blir dalen og byen beskrevet i en mer negativ forstand. Byen og dalen blir bare nevnt dersom det er noe Tollak skal kritisere, og hans store skepsis til hovedstaden kommer særlig til uttrykk gjennom forholdet til datteren Hillevi. Hillevi jobber på et universitet i Oslo, og Tollak påpeker at Hillevi har fått «hovudstadsbasillar i hjernen.» (Renberg, 2020, s. 41). I tillegg kritiserer han alt fra kafébesøk til det å arbeide i banken, og han påpeker titt og ofte at det kun er nevearbeid og forvaltning av naturen som har verdi. Kanskje er det særlig verdier som mobilitet og muligheten til å forlate tunet for å utvikle seg utenfor de fastsatte rammene han kritiserer, representert ved måten

Tollak poengterer at hovedstaden har trollet med hodet til Hillevi. Tollak kritiserer og uttrykker stor misnøye over det faktum at Hillevi har valgt å forlate tunet for å bo og arbeide i Oslo: «Eg har ikkje forstått meg på dei. Eg har sete her oppe i dalen, og eg har ikkje forstått meg på di verd.» (Renberg, 2020, s. 157). I dette utsagnet er det tydelig at det å bryte med egen kultur for å skape en ny tilværelse er problematisk for Tollak, samtidig som dikotomien by-bygd kommer til uttrykk. I tillegg til å kritisere det urbane, er også det høyteknologiske og digitale et irritasjonsmoment for han, og måten Tollak kritiserer disse elementene på gjør det klart for oss lesere at hans tilværelse og tilknytning til tunet blir satt i et eksplisitt motsetningsforhold til andre typer livsformer.

3.2 Å søke tilflukt

Tollaks verdensbilde innebærer en sivilisasjonskritikk som tar utgangspunkt i spenningen mellom tradisjon og modernitet. I dette er det fruktbart å rette oppmerksomheten mot interessekonflikten kultur og natur, der fokusområdet vil være hvordan sivilisasjonen har utviklet seg til å bli et høyteknologisk og urbant samfunn. For å slippe unna byens betingelser, som kan være en kilde til uro og fremmedgjøring for noen, kan en søke mot en tilbaketrekning til naturen slik at det urbane livet kommer på avstand. Hjemmet til Tollak og Ingeborg, hvor Tollak selv har vokst opp, ligger nesten en mil unna nærmeste sentrum av butikkvirksomhet og andre tjenester en bygd har å by på. De har altså valgt å fortsette å bo i kjente omgivelser, på et ganske så isolert sted, med skogen og fjellene som nærmeste nabo. Tollak lever av å bruke nevene, han er en nøysom naturmann som setter pris på jakt, arbeid og forvaltning av naturen, tradisjoner og ressurser. Vestmarka og Sørfjellet er noe som ofte nevnes, og omgivelsene hans er å betrakte som norsk villmark. Garrard skriver at den pastorale tradisjonen skildrer landsbygda som fredfull og rik, mens byen skildres som travel og upersonlig (Garrard, 2012, s. 39).

Villmarken beskriver uberørt natur hvor arter og organismer lever uten menneskelig inngripen. Garrard påpeker at villmarken fremstiller distinksjonen mellom natur og kultur, fordi det utpeker et område avskilt fra menneskelig påvirkning. I norsk kontekst kan vi betegne villmark flere steder i landet, ettersom den norske naturen om lag består av 44% uberørt natur (Miljødirektoratet, 2022). Her kan vi blant annet referere til de store skogsområdene i Nordland og Innlandet, eller viddene i Finnmark. Ettersom naturen skiller seg fra forskjellige land i verden, vil naturforståelsen fra de ulike landene være ulike, og Garrard trekker frem at: «Wilderness has an almost sacramental value: it holds out the

promise of renewed, authentic relation of humanity and the earth.» (Garrard, 2012, s. 66). Selv om Norge består av store deler urørt mark, kan man argumentere for at det pastorale heller er en treffende beskrivelse på den norske naturen på bakgrunn av pastoralens vektlegging av det å bo og oppholde seg i landlige omgivelser. I romanen fremvises tydelige kontraster når det gjelder kultur versus natur, og det er særlig én passasje det er fruktbart å trekke frem for å tydeliggjøre Tollaks søken etter naturen. På side 18 får vi vite at Tollak har tilgang til en hytte som ligger noen kilometer unna tunet. Denne hytta ble bygd av Tollaks far, og Tollak reiser dit når han trenger å roe seg. Tollak har et alkoholproblem, og det kommer frem at hytta brukes de gangene han føler at han må tilbringe noen dager alene for å samle tankene. Det er imidlertid en destruktiv måte å samle tankene på, ettersom han reiser opp til hytta for å drikke. Det er likevel et fristed for Tollak, han beveger seg altså lenger inn i skogen når han har behov for det, selv om han allerede lever ganske så isolert på tunet.

Hvorfor Tollak føler et behov for å reise opp til den isolerte hytta når han trenger å være alene, kan en se i sammenheng med det å kjenne på ro og frihet i skogen. Om hva Tollak drev med på hytta, sier han at han «kasta på stein. Eg skaut blindt med rifla. Eg reiv sund ting.» (Renberg, 2020, s. 19). Tollak forteller at alkoholbruken har en slags makt over han, og hvor denne makta kommer fra, klarer han ikke å begrunne selv. Han vet bare at det er noe han ikke kan noe for og at han må gi etter når tørsten kommer. Dette håndteres ved å oppholde seg i skogen hvor han ikke har noen andre å forholde seg til enn seg selv, i tillegg til at han ikke ønsker at familien skal være vitne til disse episodene. Tollak har dermed en destruktiv holdning til følelshåndtering, og det ser ut til at en pause på hytta, hvor han har muligheten til å slå fra seg uten å forholde seg til andre, er hans måte å bearbeide disse vonde følelsene på. Det er altså åpenbart at hytta og skogen opptre som et fristed for Tollak. Vi får ikke vite hvordan han eksplisitt forholder seg til naturen når han er på hytta, men når han forteller oss at han bruker tiden sin på å rive og slå rundt seg, kan det tolkes som om at disse vanskelige følelsene kun kan håndteres når han befinner seg i en isolert tilstand ute i skogen hvor han kan gjøre hva han vil. I bygda og sammen med andre, hvor han selv føler at han ikke kan være seg selv, dannes det vanskelige følelser som han kun får utløp for når han beveger seg ut av den tilværelsen. Dette kan sees i sammenheng med Garrards beskrivelse av byen som *frenetic* og *corrupt*, hvor naturen på den andre siden oppleves som fredfull (Garrard, 2012, s. 39).

Det er kjent for mange at skogen er et sted hvor en lettere kan puste ut, med trær, gress, busker og blomster i umiddelbar nærhet. Det pastorale kritiserer den moderne utviklingen fordi den hemmer den tradisjonelle måten å forholde seg til slike organiske elementer på. I stedet for å sette pris på naturens egenverdi, kritiserer den pastorale sjangeren

den moderne utviklingen for å bevege seg bort fra naturens verdi i seg selv. Når Williams velger å inkludere et sitat fra George Sturt i *Ecocriticism: The Essential Reader*, ønsker han å poengtere at det organiske kulturlandskapet er i ferd med å dø ut. Betegnelsen «organisk» kan betegne noe økologisk, men det kan også bli brukt om noe som er i harmoni og en naturlig del av noe. Sturts utsagn oppleves som en kritikk av det materialiserte verdensbildet og måten naturen er i ferd med å kun verdsettes av sin nytteverdi. Det harmoniske kommer til uttrykk i økologien, og dersom en ønsker å ta del i denne formen for økologi, er det naturlig at en føler seg hjemme i skog og mark.

Tanken om at kulturlandskapet er i ferd med å viskes ut er imidlertid en sak som er rettet mot Storbritannia og USA. Når det kommer til Norge, kan en argumentere for at påstanden ikke er like treffende dersom en legger et lite befolket og langstrakt landskap til grunn. Norge preges av store byer, men ettersom landet er såpass stort og befolkningen er lav sammenlignet med andre land, finner vi fortsatt store deler av uberørt skog og mark her.

3.3 Tollak som en pastoral skikkelse

Dersom vi legger Tollaks nærhet til naturen til grunn, er det mulig å identifisere han som en pastoral skikkelse. Han trives best i skog og mark, han setter pris på tradisjonelle verdier og ønsker å leve distansert fra det urbane og høyteknologiske. Naturen blir hyllet av Tollak, og han poengterer selv at det kulturelle og urbane ikke kan måle seg med det å bo nært Vestmarka og Sørfjellet. Tollak setter pris på jakt og fiske, noe som naturligvis ikke er like tilgjengelig dersom en bor i byene, og han er opptatt av at de tradisjonelle prinsippene som han holder fast ved skal videreføres til neste generasjon. Det pastorale ønsker å hylle naturlige eksistensformer, og dette er Tollak enig i. Han vektlegger det å være selvforsynt, og selv om det på mange måter sies at en slik måte å leve sitt liv på er å gjøre det vanskelige for seg selv, er det nettopp slik Tollak ønsker å ha det. Å velge et selvforsynt liv i form av en isolert tilværelse på et tun skiller seg fra dagens norm, og Tollaks livsutøvelse fremstår derfor som en stor kontrast til de fleste andre nordmenn. Samtidig føler Tollak seg overlegen når det kommer til hvordan han er nevenyttig og selvforsynt, og han distanserer seg fra andre menneskers valg om å benytte seg av kulturelle tjenester og muligheter som det moderne samfunnet har å by på. Særlig blir hovedstaden kritisert, og Tollak poengterer at andre livsformer og kulturell og moralsk utvikling har hatt et hensynsløst inntog i hans sfære. Som vi skal se i det følgende, er det imidlertid ikke slik at Tollak lever uforstyrret på tunet.

3.4 En rotfestet tilværelse

Sheller og Urry reflekterer over det nye mobilitetsparadigmet i artikkelen «The New Mobility Paradigm», og de poengterer at det ser ut til at hele verden er i bevegelse. Alt fra asylsøkere, internasjonale studenter og forretningsfolk, til mer bokstavelige elementer som transportmidler, blir av Sheller og Urry beskrevet som mangfoldet av bevegelse, og de mener at det ikke er noe grunn til å tro at denne strømmingen kommer til å stoppe med det første. De legger vekt på at veksten av informasjons- og kommunikasjonsteknologier fører til nye måter å samhandle på, noe som igjen fører bedre logistikk og flyt mellom mennesker (Sheller & Urry, 2006, s. 207). Når det gjelder mobilitetens endring, har Sheller og Urry funnet ut at materielle endringer ser ut til å være «on the move» (Sheller & Urry, 2006, s. 221) Dette kan knyttes til at globalisering har ført til internasjonalisering av varer og tjenester. Alt i alt har flyten og bevegelsen ført til «new surprising combinations of presence and absence as the new century chaotically unfolds.» (Sheller & Urry, 2023, s. 222), og for å ikke havne på utsiden, ønsker mange å bidra og være med på denne utviklingen.

På side 13 forteller Tollak om hvordan han håndterer denne nye tiden som han selv referer til. Tollak poengterer at den utviklingen har «tvinga seg på livsmåten vi har her oppe i dalen.» (Renberg, 2020, s. 13), og at «ho hadde ingen respekt for det som var gammalt. For det som var mitt.» (Renberg, 2020, s. 13). Her er det tydelig at Tollak opplever utviklingen som et angrep på hans identitet og levemåte, og han har ingenting til overs for hvordan det mobile ser ut til å skvise ut sånne som han. I «Cultural Immobility» påpeker Benesch at moderniteten og mobiliteten har overskygget forankring som en del av identitetsskapingen (Benesch, 2012, s. 406). Tollak forteller at han knytter identiteten sin til «nevane, arbeidet, Ingeborg.» (Renberg, 2020, s. 13), i tillegg til at han trekker frem ønsket om å holde seg oppe i dalen sammen med fjellene, marka, øksa og saga. Tollak forbinder det å være en som tar naturen og arbeidet på alvor med sin far, og det er viktig for han å videreføre de samme holdningene til naturen og arbeidet samt å dyrke de samme egenskapene. Her er det tydelig at røttene til Tollak er viktige for han, noe som gjør det klart for oss lesere at det å rotfeste seg er en kjernefaktor i Tollaks måte å leve sitt liv på. Når Benesch nevner moderniteten som en trussel for en rotfestet tilnærming, sikter han til denne bevegelsen og flyten som det moderne preges av. I et moderne samfunn skal alt videreutvikles, og en kan gjenkjenne en form for rastløshet i det at alt hele tiden skal føres fremover. Når det gjelder Tollak, er det tradisjonelle og rotfaste viktige kjernefaktorer i hans liv, og dersom dette blir truet, kan det oppleves som et angrep på egen identitet og livsstil.

Rootedness som begrep har lenge vært til stede i litteraturen, og det norske begrepet

rotfestet kan bli definert som det å ha en fast forankring i noe (NAOB, u.å). Chirsty Wampole beskriver *rootedness* som en følelse av tilhørighet og tilknytning til et bestemt sted eller et lokalt samfunn. Innledningsvis i boka *Rootedness: The ramifications of a metaphor* viser hun til et sitat fra Karl Marx: «To be radical is to grasp the root of the matter. But, for man, the root is man himself.» (Wampole, 2016, s. 1). Med *Rootedness* forsøker hun å finne svar på hva som definerer forholdet en person har til sine røtter. Rotfestet er en trope som beskriver menneskets trang til å føle en tilknytning til noe utenfor en selv, og denne tilknytningen springer gjerne ut fra noe kulturelt og/eller et geografisk sted. Wampole poengterer imidlertid at røtter ikke er synonymt med opphav. Denne rot-metaforen rommer flere tendenser: «This root-metaphor, [...], shows its full range of volatility as it moves from biologic, positivist stylings, through nationalist, racializing discourses, to its current rhizomatic, poststructuralist treatment.» (Wampole, 2016, s. 4). Gjennom *Rootedness* forsøker Wampole å argumentere for at det er noe «plantlike» (Wampole, 2016, s. 6) ved mennesket, og hun tar i bruk rot-metaforen i litteraturen for å belyse nettopp dette.

Ettersom det å ha en rotfestet tilværelse viser til en fast forankring i noe, gjennom noe kulturelt eller et bestemt geografisk sted, kan det også vise til at man ikke ønsker å endre på den kulturen man kjenner til. Man føler ikke en trang til å bevege seg ut av den kjente tilværelsen, og ønsker heller å bli værende der en føler en spesiell tilknytning. I sammenheng med Tollak, kan man påstå at han innehar en rotfestet tilnærming til tunet. Det er på tunet han har vokst opp, sammen med foreldrene, og han bor fortsatt i huset som faren har bygd. Ettersom tunet ligger syv kilometer unna bygda, føler Tollak tilknytning til et svært isolert sted i naturen.

Wampole poengterer at denne rot-metaforen fungerer godt som et bilde på hjemlengsel: «Because the root is a figure of vital will and yearning – as it pushes through the soil, reaching for what it needs – the longing for home makes sense as a root image.» (Wampole, 2016, s. 22). Videre poengterer hun at det ofte er språket som uttrykker en persons tilknytning til hjemmet. For de som omgås Tollak fremstår han som en mann av få ord, men vi som leser *Tollak til Ingeborg* får imidlertid et annet syn på mannen: «Det er ikkje slik, sa eg, at selv om eg ikkje seier stort, så er eg ordlaus.» (Renberg, 2020, s. 11). Tollak har et rikt indre liv som poengterer det som poengteres kan. Han sier eksplisitt at han føler seg hjemme på tunet og at det er ingen andre steder som kan erstatte det. Han arbeider hardt for sin sannhet, han motsetter seg teknologi og moderne løsninger, samtidig som han slår hardt ned på de som ser ut til å bevege seg i en motsatt retning enn det han ser for seg. Når Tollak sier at den nye tida tvinga seg inn, den spurte ikke om lov og at den ikke er hans, er det eksempler

som illustrerer hvordan Tollak uttrykker sin tilknytning til tunet og sin kulturform. I tillegg poengterer det Tollaks opplevelse av at den nye tida er noe som angriper han med sitt hensynsløse inntog i hans sfære, og det er tydelig at Tollak verdsetter det kjente og kjære til fordel for endring.

3.5 Å motsette seg bevegelse

Tollak sier at «Far slapp å sjå kva som hende.» (Renberg, 2020, s. 26), og med dette poengterer han at den nye tida er en trussel for både faren og Tollak. Denne trusselen bunner i at den nye tida har tatt «makta over folk.» (Renberg, 2020, s. 26), og her referer han til det ugjenkjennelige ved dagens samfunn og denne endringen som har preget verden siden Tollak var ung. Et godt eksempel på endring som en trussel for både Tollak og faren, er sagbrukets nedgang etter at et byggvareutsalg ble etablert i bygda. Tollak eide et sagbruk i sine tidligere år, og i likhet med hytta og huset, arvet han virksomheten etter sin far. Tollak har jobbet med sagbruket siden han var ung, og virksomheten sørget for god inntekt til familien i flere år. Tollak trivdes med å drive sagbruket, han er en mann som er glad i å bruke nevene og han fikk virkelig utfoldet seg i arbeidet. På side 27 får vi imidlertid vite at et byggvareutsalg har åpnet i bygda. Et byggvareutsalg selger blant annet trevare, noe som naturligvis gjør at et sagbruk blir overflødig, særlig i en bygd med relativt få innbyggere. Byggvarehandelen førte til at Tollak fikk færre kunder, dermed dårligere råd, av den enkle grunn at det både er mer økonomisk og lettvent for kunder å benytte seg av ett slikt utsalg. Tollak forbanner byggvarehandelen og påpeker at hans sentvoksende furuskog er bedre enn «billig og tørt lattvisk tømmer.» (Renberg, 2020, s. 27).

Byggvarehandelen versus Tollaks sagbruk, og hans nekt over å benytte seg av nye og moderne løsninger, kan en se i sammenheng med antiglobalisering. Antiglobalisering rommer kritikk mot internasjonaliseringen av varer og tjenester, og når Tollak mister jobben sin til fordel for nye og enklere løsninger, eksemplifiserer det konsekvensen av en slik praksis. Dette henger tett sammen med Tollaks forakt for det nye, noe som kan forklare hvorfor Tollak er glad for at faren ikke har fått med seg at «makta tok over folk.» (Renberg, 2020, s. 26). Det kommer altså frem at livsgrunnlaget til Tollak måtte vike for nye moderne løsninger, og i dette kan det også ligge et spørsmål om identitet til grunn. Denne følelsen som Tollak sitter igjen med, kan vi se i sammenheng med historien og hvordan menneskene helt siden industrialiseringen har måttet finne seg i at det kom ny teknologi på banen som rett og slett gjorde arbeidet for folk. Det har vært en selvfølge helt siden Tollak var ung at det var han som

skulle føre tradisjonen med sagbruket videre. Da byggvarehandelen kom, fremsto det som en konkurrent for Tollak, og Tollak tapte den kampen. Tollak sitter nå igjen uten livsgrunnlaget sitt, og han opplever naturligvis at denne byggvarehandelen er hans fiende.

Tollak påpeker at de som heller handler hos byggvarehandelen enn hos han har tatt imot den nye tida: «Dei trudde på songen ho song.» (Renberg, 2020, 27). Dette utsagnet virker å referere til en slags sirenesang, hvor Tollak trekker linjer mellom myten om sirene som lurte sjømenn, og menneskene som tar en del i samfunnets utvikling. På samme måte som sirene brukte sang som en uimotståelig appell, som viste seg å føre til ulykke, mener Tollak at de som benytter seg av byggvarehandelen har falt for noe som ikke er bra. Han påpeker også at det er unge mennesker uten kompetanse som jobber på dette utsalget, og her retter han kritikk mot kvantitet over kvalitet, noe som er en gjeldende tanke i kritikk av kapitalismen. Det å utelukkende holde seg unna det dagens samfunn har å tilby går imidlertid til en viss grad. På side 56 forteller Tollak at han trengte spikere, og måtte derfor gi etter, noe som følte som et nederlag. Hans holdning til byggvarehandelen er likevel klart: «Eg måtte handle hos dei som hadde snitta over halsen på meg.» (Renberg, 2020, s. 56).

Med utgangspunkt i at Tollak motsetter seg nye løsninger samt innehar tanker og ideer som kan kategoriseres som tradisjonelle, er det mulig å lese han som en som lengter etter røttene sine, noe som gjerne innebærer en form for stillstand. Å motsette seg bevegelse kan bli sett på som både konservativt og reaksjonært, og Tollak er en karakter som vi kan plassere innenfor disse kategoriene. Som nevnt i teorikapittelet kan det ligge en særskilt stedstilknytning i det tradisjonelle, mens det moderne og fremtidsrettede fremstår som mer fristilt. Dermed oppstår motsetningsparet stillstand-bevegelse. En betegner det tradisjonelle, og gjerne det gammeldagse, som immobilt fordi det motsetter seg utvikling og fremgang. På denne måten er det legitimt å argumentere for at Tollak kan sees i lys av stillstandsbegrepet. I dette tilfellet kan en også se stedstilknytningen i sammenheng med tunet, ettersom Tollak føler på en rotfestet tilværelse til hjemtraktene.

3.6 Holdninger til naturen

Tollak er en nøysom mann. Organisasjonen Framtiden i våre hender poengterer at nordmenns forbruk har doblet seg siden 1990, og at produksjon av klær og elektronikk krever et stort forbruk av blant annet naturressurser, verdifulle mineraler, vann og energi, i tillegg til at det fører til klimagassutslipp som fremstår som irreversible skader for jordkloden. Det er særlig husholdningers forbruk som står for den doble økningen på kort tid, og næringslivet bidrar

spesielt til unødvendig høy produksjon av miljøfiendtlige varer (Framtiden i våre hender, u.å.). Dersom vi skal se Tollak i lys av samtidens store forbruk, kan en påstå at han ikke faller innenfor gruppen som bidrar til denne enorme bruken av produkter som fører til både miljøgifter og klimagasser. Ved å sette pris på nøysomhet og å ikke benytte seg av miljøfiendtlige produkter, holder Tollak forbruket sitt nede. Dette kommer særlig til uttrykk når han forteller at han har brukt samme støvler, bukse og lue i over 30 år. Dersom noe revner, lapper han det bare sammen. Framtiden i våre hender mener forbruket må ned for at vi skal leve i tråd med planetens tålegrenser, og de viser til en rapport fra 2021 som påviser at det særlig er transport, bolig, energi og mat som står for de største utslippene fra norske husholdninger (Larsen m.fl., 2021, s. 2). Tollak jakter helst sin egen mat, han drar ikke nytte av unødvendige produkter i form av klær eller elektronikk, og han lever en rotfestet tilværelse i det samme huset som han har vokst opp i. På denne måten kan en argumentere for at Tollak lever i tråd med det lave forbruket som Framtiden i våre hender sikter til. Det som imidlertid må nevnes, er at han ikke nøler med å benytte seg av bil eller andre typer maskiner som kan føre til store utslipp.

For å poengtere avstanden mellom Tollak og den øvrige befolkningen, bruker han jegerne fra byen som «sprada rundt i dyre klede og tøffar seg i jaktlaga sine» (Renberg, 2020, s. 95) som eksempel. Tollak ser på seg selv som en middels jeger, men han har alltid satt pris på jakt og fiske i naturen sammen med Oddo. De jakter blant annet etter elg, rådyr, hjort, rype og hare, og han forteller at det tidligere har vært rikt med dyr i skogen. Bestanden har imidlertid endret seg med tiden, da det nå er langt færre ryper å finne i dag enn det var før. Dette gir han «bytoskane» (Renberg, 2020, s. 95) skylda for, og han påpeker at de nye jegerne kun bryr seg om penger, og ikke om matauke eller hvilke områder som tilhører hvem. Interesseområdet til de nye jegerne og Tollak er derfor ulikt, og for Tollak oppleves det som at de har trent seg inn i hans område og skutt dyr med dårlige intensjoner. Tollak blir frustrert av dette fordi konsekvensen er at bestanden går ned, og dermed blir det vanskeligere for jegere som Tollak å sanke ressurser til eget bruk. Dette er enda et eksempel på hvorfor han opplever at den nye tida er et angrep på det som er hans. Tollak og Oddo lever av jakt og fiske, og de opplever det som avgjørende at det er dyr igjen i skogen slik at de kan fortsette å drive med det de liker å gjøre. Tollak opplever konkurranse på jegerfronten slik som han gjorde med byggvarehandelen, og dette går utover hans identitet. Ettersom Tollak påpeker at de nye jegerne har andre intensjoner enn det han og Oddo har, intensjoner som går på bekostning av naturen og bestanden, kan vi se disse jegerne i lys av en mobil tilnærming til naturen. Ifølge Tollak driver jegerne med en form for troféjakt, der dyrene blir brukt som

suvenirer i tillegg til at kjøttet blir solgt videre, og dette skiller seg fra den tradisjonelle måten å drive jakt på der man jakter for å skaffe mat eller pels til eget bruk. På denne måten oppstår det et skille mellom Tollak og de nye jegerne, og Tollak føler at jegerne har invitert seg selv inn i hans verden og forstyrret stillstanden hans.

Når Tollak kritiserer disse nye jegerne for å ha dårlige intensjoner samt at han slår fast at dette går på bekostning av bestanden, kan en se dette i lys av tanken om at det mobile samfunnet fører til et antroposentrisk syn på naturen. Når naturen blir benyttet på grunn av sin nytteverdi, som for eksempel jegervirksomhet spesielt i form av troféjakt eller på bakgrunn av økonomiske verdier, er det tydelig at menneskelige interesser veier mer enn de naturlige i slike tilfeller. Men, man kan også argumentere for at jegervirksomhet i seg selv er en antroposentrisk tilnærming av naturen, dersom man legger Arne Næss' tanke om dypøkologi til grunn. Næss var en norsk miljøfilosof som introduserte begrepet *dypøkologi*, og han understreker at den ikke-menneskelige naturen må verdsettes av sin egenverdi. Dypøkologi, som henger sammen med økosentrisme, legger vekt på at alt liv har verdi i seg selv. Næss lanserte en tanke om et *økologisk selv*: «vi kan nemlig være i, av og for naturen helt fra begynnelsen av. Samfunn og menneskelige relasjoner er viktige, men selvet vårt er rikere i sine vesentlige relasjoner.» (Wærp, 2018, s. 31). Det økologiske selvet innebærer en idé om at mennesker ikke bare forholder seg til de relasjoner vi har til andre mennesker og samfunn, men at vi fra fødselen av også kan kjenne på en tilhørighet til alle levende vesener, også planter og busker. Når man nyter det å være i skogen, omringet av det naturen har å by på, innebærer det ofte at man setter pris på å være i kontakt med ikke-menneskelige vesener og planter. Dypøkologien beveger seg altså langt unna det antroposentriske synet på naturen, ved at den legger vekt på en naturfølelse som er basert på både medfølelse og innlevelse til de fysiske omgivelsene våre.

Om Tollak deler Næss' tanke om det økologiske selvet, er ikke sikkert. Det kommer tydelig frem at Tollak setter pris på naturen rundt seg, eksempelvis på side 115 når han forteller om Juvet og alle de naturskjønne passasjene om tunet, Sørfjellet og Vestmarka. Men, dersom en tar i betraktning at han jakter sin egen mat, kan en argumentere for at han beveger seg bort fra tanken om at naturen kun skal benyttes av sin egenverdi. Det er imidlertid her skillet mellom Tollak og de nye jegerne kommer inn. Når Tollak er opptatt av forvaltning av naturen på den måten at han jakter for å slippe å benytte seg av masseprodusert kjøtt, han sanker tre for å drive eget sagbruk og han setter pris på nøysomhet, er det mulig å slå fast at han i så måte har et mer bærekraftig forhold til naturen enn det som er normalen i dagens samfunn. Særlig i sammenligning med disse nye jegerne kommer Tollaks posisjon tydelig

frem som en kontrast, i tillegg til at det blir konstatert at de nye jegerne etterlater seg spor som går utover jegere som Tollak. Som jeger lever Tollak både av og med naturen, og det er i skogen han regjerer. Selv om han skyter dyr for egen vinning, noe som i utgangspunktet er en antroposentrisk måte å forholde seg til det naturlige på, så tilhører Tollak en form for tradisjonell jeger- og sankervirksomhet som skiller seg fra de moderne løsningene.

Når det gjelder klimaspørsmålet, er det mulig å identifisere en anerkjennelse av klimaendringer i romanen. På side 55 fortelles det om en sprengende varm høst, og Ingeborg kaller høsten for en «Ekstrasommer» (Renberg, 2020, s. 55). Videre fortelles det at flere i bygda snakket om denne varmen, og det blir til og med nevnt av Eldar, en fra bygda, at endetiden er kommet. Her referer han nok til de store klimaendringene som har preget verden, og at vi kommer til å være vitne til store miljøkatastrofer dersom vi ikke minsker klimagassutslippene snart. Utsagnet til Eldar er i tråd med FN, som poengterer at nesten alle klimaforskere har konkludert med at klimaendringene skyldes menneskers klimagassutslipp, og at disse utslippene bør bremses nå (FN-sambandet, 2023). Dette er imidlertid ikke Tollak enig i. Han kaller Eldar for en premietosk, og at alt bare er eventyr. Videre sier Tollak at han er «stengt for slikt.» (Renberg, 2020, s. 55). Når Tollak sier at klimaendringene bare er eventyr, i tillegg til at han også er stengt for slik, kan det fremstå som om at Tollak ikke ønsker å ta til seg at verden har endret seg fra da han var ung og frem til i dag. Dette kan vi se i sammenheng med hans holdning til endringer generelt, og hvordan han nekter å ta del i samfunnets utvikling.

Det som imidlertid er verdt å nevne i sammenheng med antroposentriske og økosentriske innslag i romanen, særlig i et klimaperspektiv, er det faktum at Tollak graver ned sitt eget søppel i jorda. «Vi har alltid brukt marka som søppelplass.» (Renberg, 2020, s. 79). Å bruke marka som søppelplass er noe av det mest miljøfiendtlige man kan gjøre. Det som likevel er interessant, er at de bruker marka istedenfor vannet nettopp for å spare naturen for forurensing. Tollak forteller at naboen alltid kastet skrotet sitt i innsjøene, og dette blir av faren til Tollak omtalt som forkastelig fordi det skitner til vannet: «Ingen respekt for naturen.» (Renberg, 2020, s. 79). Det kommer også frem at flere fra bygda kastet alt som ikke var brennbart i havet, og Tollak legger det frem som om at det er mye bedre å grave det ned i marka. Det er iøynefallende at Tollak påpeker at det er faren hans som har lært han å grave ned søppelet, og at det er derfor Tollak fortsetter å gjøre det. Her kommer Tollaks tradisjonelle holdninger til syne, fordi Tollak ser på farens løsning som en lur måte å håndtere søppel på og at det er noe han har tenkt til å fortsette med. At det er svært miljøfiendtlig å bruke jorden som søppelplass virker ikke å bevege Tollak, og det fremstår heller ikke som om

at Tollak bruker tid på å fundere på om det i det hele tatt er miljøfiendtlig å grave ned søpla. At Tollak ikke foretar en form for vurdering om han heller skal kjøre søpla til en gjenvinningsstasjon, kan fremstå som en konsekvens av Tollaks fravær i konversasjoner om samfunnsaktuelle forhold. For han er denne måten å kvitte seg med søppel på tradisjon, og når man lever isolert på tunet på den måten Tollak gjør, er det ikke lett å innhente ny kunnskap. På side 90 blir vi kjent med at Tollak har kastet tv-en sin, i tillegg til at han har sagt opp avisa, og dersom man ikke benytter seg slike informasjonskilder kan det være vanskelig å få innsikt i nye tanker om blant annet miljøvern. Dette er i seg selv en trussel for videreutvikling av bærekraftige løsninger, og på denne måten opptrer Tollak, paradoksalt nok, selv som en trussel for den naturen han så gjerne ønsker å fortsette å være en del av.

3.7 Oddo

Tollaks negative holdninger til utvikling fører han inn i en stillestående tilværelse. Hva er konsekvensen av dette? Som vi har sett kan hans søken etter tradisjonelle tilnæringer føre til et snevert syn på bærekraft. I tillegg kan holdningene være kilde til konflikt når det kommer til venner og familie, noe som undersøkes nærmere i det følgende. En person som Tollak imidlertid ikke har en steil front med, er Oddo. Oddo og Tollak fremstår som like på flere områder, noe som ikke nødvendigvis bare skyldes det faktum at de er far og sønn. Det er absolutt ikke en selvfølge at man går overens selv om man deler de samme genene.

Oddo heter egentlig Otto. Han klarer ikke å uttale «t», og dermed kaller han seg selv for Oddo. Av Ingeborg blir han kalt for «tilbakestående» (Renberg, 2020, s. 37) og «evneveik» (Renberg, 2020, s. 48). Det blir ikke satt noe slags form for diagnose på Oddo i romanen, men det sies implisitt at han har utfordringer som gjør at han skiller seg ut. Oddo snakker til seg selv i tredjeperson, og han blir kalt «Oddotosken» av de andre i bygda, både av barn og voksne. Når det kommer til kallenavnet «Oddotosken», minner det om Mattis' kallenavn i Tarjei Vesaas' roman *Fuglane*. I *Fuglane* blir Mattis kalt «tusten», og Mattis' måte å forholde seg til verden på kan minne om Oddos virkelighet. Oddo er nå en voksen mann, men det fremstår som om at han helst holder seg sammen med Tollak eller alene ute i floren på tunet. Begge deler de samme interessene, og når det gjelder utfordringene til Oddo, har Tollak møtt han med tålmodighet: «Tida gjekk, han vaks til, på sitt framende vis, og eg slutta å mase på han. Eg lét han vere Oddo.» (Renberg, 2020, s. 17).

Det som er interessant med Oddo, er at han ble inkludert i familien fordi Tollak ønsket det, noe som viser at Tollak føler et ansvar overfor Oddo. Oddo har ikke vokst opp på tunet,

men flyttet inn etter at moren til Oddo spurte Tollak om han kunne bo hos dem. Tollak luftet denne tanken hos Ingeborg, og hun var nølende, men sa til slutt ja, og dermed flyttet Oddo inn. Oddo er noen år eldre enn Hillevi og Jan-Vidar, og han flyttet inn mens de var små. Oddo og Tollak har et tilsynelatende godt forhold. Nå er det bare de to som bor sammen på tunet, og de vedlikeholder tunet sammen. Som allerede nevnt, er det fineste Tollak vet å jakte sammen med Oddo. Det fremstår som at Oddo og Tollak deler interessen for nøysomhet og forvaltning av naturen, men det må imidlertid nevnes at Tollak og Oddo ikke deler samme forutsetningene. Oddo gikk ikke på skolen, på side 125 blir vi fortalt at han ikke klarte seg så godt der, både det faglige og det sosiale var en utfordring for han. Han ville heller fiske og gå til fossen og liene, og det understrekes av Tollak at skolen ikke var rusta for slike som Oddo. Tollak gjør oss lesere oppmerksom på at Oddo ikke kjenner den verden vi andre kjenner til: «han veit ikkje korleis han skal leve i vår verd, han stabbar rundt i si eiga.» (Renberg, 2020, s. 128). Videre sier Tollak at Oddo er det kjæreste han har, og det er åpenbart at Oddo vekker noe i Tollak som ingen av de andre barna hans har gjort. Det virker som om at Tollak kjenner seg igjen i måten Oddo har et annet syn på verden, og at de begge ønsker å trekke seg unna sosiale normer ved å heller fiske og gå opp til fossen og liene sammen.

Tollak og Oddo har det felles at de begge har trukket seg unna byens betingelser for å heller dyrke det de kjenner seg igjen i, og det er en tilværelse som ikke har fulgt denne utviklingen som det moderne samfunnet er preget av. På den måten kan en se begge som representanter for det å omfavne en stillestående tilværelse heller enn det bevegelige. I sammenheng med at Oddo aldri gikk på skolen, har han ikke lært seg klokka. Vi får vite at Oddo har prøvd i mange år, men at han rett og slett ikke har evnet å lære seg det. Han nytter seg ikke av klokka, og på den måten kan en undersøke om Oddo har en mer organisk tilnærming til tiden enn det andre har. Han lever i nuet, og fraværet av bruken av klokke kan ses på som en allegori til Oddos måte å forholde seg til verden på generelt. Å ikke benytte seg av klokka kan føre til en følelse av at verden ikke preges av bevegelse, ettersom klokka bokstavelig talt viser oss at tiden går videre. Når man sjekker hva klokka er, får man et presist inntrykk av at tiden ikke er det samme nå som det var tidligere. Uret representerer bevegelse, og det å ikke benytte seg av det kan i Oddos tilfelle innebære en mindre bokstavelig forståelse av tiden. Oddo besitter med det en annen tilnærming til tiden enn den øvrige befolkningen, og Tollak har latt det være: «Vi prøvde å lære han tida, både vi heime og dei på skulen, men det slo seg vrangt. Nokre gonger i vaksen alder har han gjort nye forsøk på å lære tida, men det har ikkje flaska seg. Eg har latt det fare. Oddo kan få vere som han er.» (Renberg, 2020, s. 23). Kanskje kjenner Tollak seg igjen. Tollak fremstår som en som forstår Oddo på en måte

som ingen andre gjør, og dermed har han ekstra mye tålmodighet overfor han. Når Tollak sier at Oddo ikke vet hvordan han skal leve i vår verden og at han stabber rundt i sin egen, fremstår det som noe han kunne sagt om sin egen tilværelse.

På norsk henger ordet «tid» sammen med tidevann, som legger vekt på vekslingen mellom flo og fjære. I en historisk kontekst forteller tidsregningen en hel del om det samfunnet som har frembrakt den, der naturens rytmer og samfunnets rytmer er direkte avhengige av hverandre. Dersom vi retter blikket mot tidligere jordbrukssamfunn, vil månedsnavnet og omtalen av ulike årstider gjerne gjenspeile det arbeidet som bøndene gjorde. Blant annet vil forvaltning av naturen i form av innhøsting, slått, jakt og slakt være nødvendige virksomheter som har sitt rette tidspunkt, og på den måten var tiden nærmere beslektet med sitt innhold enn med sin form (Eriksen, 1999, s. 82). Da den moderne forståelsen av tiden vokste frem, skilte tidsoppfatningen mellom bygdene og byene lag, ettersom den kunstige klokketiden først ble tatt i bruk i byene. Mens klokka opptrådte som en styrende nødvendighet i bykulturen, var det fremdeles naturens rytmer som var normerende på bygda (Eriksen, 1999, s. 134). Denne historiske fremstillingen av tidsforståelsen kan vi se i sammenheng med måten Oddo skiller seg fra den øvrige befolkningen på når det kommer til det å benytte seg av uret, ettersom hans fravær av klokkebruk kan leses som en allegori til hans forhold til verden generelt. Oddo føler seg vel i naturen, og det eneste dagene går med til er å foreta seg naturlig arbeid. Han jakter, slakter og behandler naturen på en måte som nærmer seg eldre jordbrukssamfunn, noe som igjen er med på å gjøre at han skiller seg ut. På samme måte som bygda og byen forholdt seg til tiden på forskjellig måte, skiller Oddos tidsbegrep seg fra folk flest i det moderne samfunnet.

Tollak gjør alt for å beskytte Oddo. At de deler de samme interessene og verdiene er viktig for Tollak, og sammen lever de en stille tilværelse på tunet, akkurat slik Tollak vil ha det. Tollak påpeker ofte at Oddo ikke klarer seg i den virkelige verden, særlig med tanke på sosiale normer, og det er derfor han er så beskyttende overfor han. I tillegg er det mulig å se Oddos utenforskap i sammenheng med Tollaks stillstand, hvor de begge har vansker med å bryte med sin kulturform og være en del av samfunnets utvikling. Når Tollak føler seg angrepet av den nye tida, fremstår det som om at han står alene om det. Han har Oddo, men med tanke på Oddos utfordringer, har de ikke de samme forutsetningene for å klare seg. Oddo er den eneste som Tollak tilbringer tid med, og det er verdt å spørre seg om det hadde vært annerledes hvis Oddo ikke hadde hatt de utfordringene som han har. Dersom vi retter blikket mot de andre barna, har begge beveget seg bort fra tunet for å leve mer i tråd med egne ønsker som speiler samtiden. Ettersom Oddo er som han er, og det faktum at han ikke har gått på

skolen, kan man argumentere for at Oddo ikke vet om noe annet enn å leve isolert på tunet sammen med Tollak. Oddos vansker med å delta i gjensidig sosialt samspill skyldes nok en utviklingsforstyrrelse, og dette er noe som skiller seg fra Tollaks virkelighet. På den måten kan man egentlig ikke sammenligne Oddo og Tollaks tilnærming til verden. Med utgangspunkt i at Oddo er den eneste som står Tollak nær, kan man lese forholdet deres som et symbol på hvordan Tollaks kulturform ikke er ment til å vare. Når den eneste som ser ut til å dele en slik stillestående tilværelse med Tollak er en som ikke deler de samme forutsetningene, kan man tolke Tollaks stillstand som en nokså ensom tilværelse.

3.8 Tollak og Ingeborg

Når det gjelder forholdet mellom Tollak og Ingeborg, er det mulig å lokalisere en forstyrrelse mellom dem. Først og fremst kommer dette til syne i det faktum at Tollak tok livet av henne, og det er fruktbart å undersøke hva som lå bak drapshandlingen. Vi får vite at Tollak slo henne i hjel som følge av et sinneutbrudd, men dersom vi skal stole på han, skyldes ikke drapet at han sluttet å elske henne. Tvert imot vitner Tollaks indre monologer om en mann som fortsatt er like hengiven overfor kona si som han alltid har vært: «Tilgi meg, Ingeborg. [...] Eg elsker deg og vil for alltid vere: Tollak til Ingeborg.» (Renberg, 2020, s. 165). I tillegg til indre monologer, har Tollak indre samtaler med Ingeborg. Disse samtalene tyder på at hun fortsatt elsker han, og Tollak fremstiller det som om at Ingeborg har tilgitt handlingen. Dette kan åpenbart ikke bekreftes, men det er likevel tydelig at Tollak har med seg Ingeborg hver dag, selv etter 21 år som enkemann.

Det store spørsmålet som innbyggerne i bygda ofte stiller seg, er hvorfor Ingeborg valgte å slå seg til ro med Tollak fra dalen. Ingeborg beskrives som lun, varm og omtenkstom, noe som står i kontrast til hvordan Tollak fremstår. Hun ønsket å være sosial og hadde mange venninner og kollegaer som hun likte å tilbringe tid med, samtidig som Tollak helst holdt seg for seg selv. Tollak og Ingeborg fremsto derfor som den rake motsetningen av hverandre, hvilket vi kan se i sammenheng med tittelen på romanen, *Tollak til Ingeborg*, som henspiller på det faktum at Tollak nærmest er definert ved sitt forhold til Ingeborg. Trass i ulike interesser og ønsker, trivdes ekteparet sammen på tunet, hvert fall i starten av forholdet. Tollak synes å være stolt av kona si, og Ingeborg påpekte at hun følte seg komfortabel med Tollak selv om han ble oppfattet som steil av andre. I likhet med fremtoningen til Ingeborg, virker det som om at forholdet deres var preget av både kjærlighet og varme. Samtidig som de rundt opplevde Tollak som sta og sint, kunne Ingeborg lese han på en måte som ingen andre

kunne: «Eg har alltid meint at eg kan høyre dei orda som er inne i deg.» (Renberg, 2020, s. 10).

For Tollak er det vanskelig å by på seg selv. Han sliter med å benytte ord til å åpne seg for andre og han ønsker å skjule sitt indre. Det å i det hele tatt kjenne på følelser fremstår som en utfordring, særlig når han er sammen med andre, og som et eksempel trekker han frem det å le. Tollak klarer ikke å slippe løs latter, han stenger seg inne for å ikke vise for mye av seg selv. For Tollak oppleves denne stengselen som en refleks, og han forteller at det er noe i han som stanser han i å slippe seg løs. Dette begrunnes i at det bare er slik Tollak er. Likevel påpeker Tollak at han bryr seg fint lite om at naboer og bekjente ikke har blitt ordentlig kjent med han, men når det kommer til Ingeborg, innrømmer han at han gjerne skulle ledd mer sammen med henne.

Som nevnt var Ingeborg sosial av seg. Hun likte å være med venner, kollegaer og familie. Hun brukte store deler av tiden sin utenfor tunet ettersom hun jobbet på et sykehus, i tillegg til at hun likte å finne på andre ting. Hun likte blant annet å dra inn til byen på kafé med venner, noe som er en halvannen times biltur unna bygda. Disse turene inn til byen er imidlertid noe Tollak ergret seg over. På side 32 får vi et innblikk i hva Tollak synes om Ingeborgs kaféturer: «Bortkasta tid og pengar.» (Renberg, 2020, s. 32). At Ingeborg pynta seg, dro inn til byen og traff venninner, er en Ingeborg som Tollak ikke kjente igjen. Han syntes det var vanskelig å se henne med rød leppestift og øredobber i ørene, fordi han mener at det minner om en «kafédame» (Renberg, 2020, s. 32). I tillegg til utseendet hennes, kritiserer Tollak damer for å sladre. Han kaller sladder for kvinnfolkvis, og det er tydelig at han blir ukomfortabel av det. Kanskje er det fordi han er redd for at det snakkes om han? Eller sånne som han? Tollak føler seg åpenbart truet av Ingeborg og vennene hennes, mest sannsynlig fordi han var redd for at han skulle miste henne til noe han ikke kjenner igjen. Når Tollak påpeker at en oppstaset Ingeborg ikke er den Ingeborg som han kjenner til, kommer skillet mellom bymenneske og bygdemenneske tydelig frem. Å bevege seg unna tunet og bygda, videre inn mot byen, er noe Tollak tar veldig bokstavelig. Desto lengre unna tunet de er, desto lengre unna er han det han kjenner til og det som er hans. Han ønsker ikke å forlate sitt område, og når Ingeborg insisterer på det, blir han irritert og fornærmet. Dette er mulig å se i sammenheng med det å være rotfast og tilknyttet til et bestemt sted, i tillegg til tanken om at mobilitet forstyrrer denne stillstanden. For Tollak er det tunet, naturen og arbeidet som er viktig, og han føler seg truet av kaféturer fordi det tar Ingeborg med seg inn i en sfære som Tollak ikke er kjent med. Bare det å dra på kafé truer røttene hans fordi det henger sammen med urbanitet og modernitet, samtidig som det fører til at man tilbringer tid med andre

mennesker.

Når Tollak påpeker at det å benytte seg av kulturelle tilbud er bortkastet tid og penger, begrunnes det i at han ikke ser verdien av å tilbringe tid utenfor tunet og marka. Han forstår ikke hva man får ut av å være i byen, og han ergrer seg over sladringen som foregikk mellom Ingeborg og vennene på disse kaféturene. Det kan tyde på at Tollak føler seg truet av sladringen fordi han dømmes de som ønsker å lytte og fortelle om sine egne og andres liv. Hvis Tollak er stengt for slikt snakk, kan det hende at Ingeborg ikke følte at hun kunne snakke med han om diverse ting, og at hun derfor søkte til andre som hun kunne konversere med. Dette truer Tollaks forhold til Ingeborg, og kanskje gjør sladringen Tollak usikker fordi han er redd for at andre skal plante ideer i hodet på henne. Han innrømmer at venninnene kjente Ingeborg på den annen måte enn det han gjorde, og det å sitte på kafé i byen gjorde at Ingeborg fikk et innblikk i det som er ukjent for Tollak. Når Tollak er usikker reagerer han med sinne og frustrasjon, noe som kan begrunne hvorfor det alltid var noe «ugreitt mellom oss» (Renberg, 2020, s. 32) på disse turene.

På tidspunktet som det fortelles om på side 32-33 hadde Ingeborg og Tollak bare én bil. Derfor måtte Tollak alltid bli med på disse byturene, fordi han insisterte på å kjøre. Etter et par timer mente Tollak at det var nok, og de måtte dra hjemover selv om Ingeborg ville være der lengre. På bakgrunn av dette la Ingeborg frem ideen om å skaffe sin egen bil, slik at hun kunne reise til byen på egne premisser. Dette så imidlertid ikke Tollak nødvendigheten av. Dersom Ingeborg hadde fått en egen bil, hadde det blitt vanskelig for Tollak å holde henne på tunet. Slik Sheller og Urry påpeker, fører transportmiddelet bil mennesker i diverse retninger, og i Ingeborgs tilfelle, ville denne retningen gått mot det urbane og sosiale.

3.9 Ingeborg som en representant for bevegelse?

En viktig hendelse i Tollaks liv var da saga sluttet å gi inntekter. Byggvareutsalget sørget for at Tollak mistet kunder, og han måtte dermed slutte med sagbruket. Dette førte selvsagt til at familiens økonomi stagnerte, ettersom Ingeborg var den eneste med arbeid. Det som likevel er interessant, er at Tollak faktisk fikk tilbud om å selge sagbruket og begynne å arbeide på byggvareutsalget i stedet. Dette fremsto som et godt tilbud, og Tollak ble kalt en arbeidshest, noe som tyder på at han var ettertraktet. Tollak takket imidlertid nei til tilbudet, fordi å ta imot en slik jobb ville gått mot alle verdiene hans. For han ville det vært et nederlag å gi etter, selv om en slik jobb hadde ført til et godt økonomisk grunnlag for han og familien.

Etter at sagbruket ble stående uberørt, påpekte Ingeborg at Tollak måtte åpne øynene:

«Det er din eigen feil, sa ho, du trur at alt skal vere som det har vore.» (Renberg, 2020, s. 28). På side 28 forteller Tollak selv at han ikke trenger noe nytt, han er tilfreds med å være nøysom og primitiv. Han bruker de samme støvlene, den samme lua og den samme buksa som han har gjort i tretti år. Han poengterer at han og Oddo kan leve på lite, men at det ikke var nok for Ingeborg. Hun delte ikke den samme interessen som Tollak, og hun slet veldig med at pengene ikke rakk til. Selv om Ingeborg jobbet på et sykehus, var det ikke nok for dem at Tollak sto uten arbeid. Tollaks arbeidsledighet gikk heller ikke bare utover økonomien, men også hverdagen. Konsekvensen av å takke nei til et jobbtilbud er at man går rundt og ikke har noe særlig å drive med, og i Tollaks tilfelle førte det bare til en mer asosial tilværelse. Dette slet Ingeborg med, og på side 94 får vi vite at hun flere ganger luftet tanken om å flytte til byen. Hun ønsket å bo nærmere sentrum, og begrunnet det i at saga rustet, de var ensomme oppe i dalen og at hun selv bare hadde ti år igjen av arbeidslivet. Heia ble ikke brukt som før, ungene hadde flyttet ut og hun foreslo at tunet heller kunne være en fritidstomt. For Tollak er dette uaktuelt. Å høre Ingeborg si at livet på tunet ikke er som det har vært, beveger Tollak, og han forteller at han bare ble sintere og sintere for hver gang hun tok det opp.

I tillegg til Ingeborgs ønske om å flytte til byen, kommer det frem at hun savnet å ha liv rundt seg. Etter at Hillevi og Jan-Vidar flyttet ut, ble det stille på tunet, og i motsetning til Tollak nøt ikke Ingeborg denne stillheten. Tollak poengterer selv at han ikke vet hva kjedsomhet er, men Ingeborg etterlyste mer liv og røre rundt seg:

Ingeborg hadde sett for seg store julefeiringar og sommarfestar og det eine og det andre, men sånn blei det ikkje. Det kunne komme sånn plutselig. Ho kunne sitte i stolen og lese i ei av bøkene sine. Så kunne ho legge boka i fanget og trekke pusten, og seie: eg saknar familien min. Du får dra og besøke dei, svarte eg. Det er ikkje slik eg meiner, sa ho. Eg saknar å ha dei her. Hos oss. Men det går ikkje, sa eg. (Renberg, 2020, s. 101).

Videre sier Tollak at familien til Ingeborg ikke følte seg velkomne på tunet, og at han ikke klarte å ha så mange mennesker rundt seg. Dette var noe Ingeborg tok veldig tungt, ettersom hun ønsket å ta del i sosiale sammenkomster, særlig når det gjaldt familie. Tollak sier selv at han har skyld i at de fant deres «stille måte å leve på, min måte.» (Renberg, 2020, s. 102). Effekten av at Ingeborg måtte finne seg i en tilværelse hun ikke følte seg komfortabel i, var at hun endte opp med flere tunge perioder. Disse tunge periodene blir av Tollak kalt for den mørke tida, og han påpeker at alt fra klesvaner til dårlig humør vitnet om en Ingeborg som ikke hadde det så bra. Den tunge tida startet etter at Hillevi og Jan-Vidar startet på gymnaset, og dette mørket som har preget Ingeborg siden kan sees på som depressive perioder. Hun ville

flytte til byen og delta i sosiale aktiviteter med både familie og venner, men det ble ikke støttet av Tollak. Dette førte til at Ingeborg var ensom, og Tollak mente at hun måtte ta seg sammen.

Disse mørke periodene preget hverdagen deres i lang tid, og til slutt gikk det utover Oddo. Ingeborg begynte å komme med kvasse kommentarer, noe Tollak tolket som om hun ikke ville ha Oddo der. Under en samtale med Hillevi og Jan-Vidar mot slutten av boka, forteller Tollak at Ingeborg ikke klarte å slippe Oddo helt inn hos seg. Dette synes Tollak var rart. Ingeborg tok seg likevel av Oddo, men Tollak poengterer at hun ikke likte å ha han der, og her kommer vi inn på kjernen i konflikten mellom de to. De kvasse kommentarene til Ingeborg var rettet mot Oddo, og Tollak sier at hun sa nedlatende ting om Oddo hver dag: «Det plaga livskiten ut av meg, eg blei sint av det.» (Renberg, 2020, s. 160). Stemningen mellom Ingeborg og Tollak ble bare verre og verre, og Tollak innrømmer selv at det var nettopp Oddo som var grunnen til at han slo løs på henne:

Brått ut av ingenting snudde ho seg mot meg, mørk i munnen og mørk i auga, ikkje til å kjenne igjen, og sa: Eg vil ha han ut av huset, eg vil ha den idioten ut av huset. Då glapp det for meg. Eg hamra laus på henne. Eg klarte ikkje å tygle meg. Alt eg tenkte, var *Oddo Oddo Oddo, ikkje rør Oddo, ikkje sei slikt om Oddo, ingen får snakke slik om Oddo, han er guten min.* (Renberg, 2020, s. 162).

Dersom man skal undersøke om Ingeborg kan bli sett på som en representant for det bevegelige, som en motsetning til Tollaks stillstand, er det nyttig å trekke frem hennes ønske om å ha liv rundt seg og flytte til byen. Tatt i betraktning at Ingeborg var et sosialt menneske, som likte å benytte seg av kulturtilbud, er det åpenbart at hennes forhold til mobilitet skiller seg fra Tollaks. For Ingeborg kunne tunet like gjerne vært en fritidstomt, noe som beviser ekteparets ulike oppfattelser av hjemtraktene. Ingeborg lengtet ikke etter en rotfestet tilværelse i like stor grad som Tollak, og nettopp dette var en stor kilde til konflikt i deres forhold. Samtidig som Ingeborg følte seg ensom og ønsket å flytte på seg, sto Tollaks prinsipper stille. Ingeborg fant seg likevel i å leve på Tollaks premisser, men det var ikke uten konsekvens. Som følge av ensomhet falt Ingeborg inn i depressive perioder, noe som til slutt gikk utover Oddo. Oddo er noe av det kjæreste Tollak har, og Ingeborgs kritikk av Oddos tilstedeværelse berørte Tollak så kraftig at han endte med å ta livet av henne. Tollak evner ikke å håndtere sinne og frustrasjon på en bærekraftig måte, og slik det blir beskrevet i sitatet ovenfor, endte det med en grusom skjebne for hans kone.

Kanskje ser Tollak Ingeborgs mørke perioder i sammenheng med hvordan samfunnets

utvikling har invitert seg selv inn i deres fire vegger. For Tollak føltes det muligens som om at fienden, altså urbanitet og mobilitet, hadde trengt seg inn i tilværelsen deres og påvirket Ingeborg. At Ingeborg skulle gi etter for de mulighetene som byen har å by på, er noe Tollak alltid har fryktet. For Tollak var det likevel utenkelig at Ingeborg skulle nærme seg det han forakter, og da hun foreslo å flytte til byen, er det åpenbart at han så på det som en trussel for den tilværelsen han er tilhenger av. Hennes holdninger og ideer forstyrret det stille livet på tunet, samtidig som Tollak opplevde det hele som et angrep på han selv og hans væremåte. Han føler at samfunnet angriper han fordi han ikke ønsker å henge med på utviklingen, og når til og med kona hans ser ut til å ta del i denne bevegelsen, eksploderer det hos Tollak. Som vi har sett tidligere, blir Tollaks vanskelige følelser håndtert ved at han slår og river ting rundt seg, og da Ingeborg fortalte at hun ville ha Oddo ut av huset, gikk det virkelig galt.

Etter Ingeborgs død bestemmer Tollak seg for å grave henne ned i jorden i Vestmarka i en rusten Citroën: «Det var ein bil Ingeborg var knytt til i si tid, det slo meg ikkje som feil å gravlegge henne i den.» (Renberg, 2020, s. 79). Tollak legger henne først i bagasjerommet, men så foreslår Oddo at de skal legge henne i passasjerstet. Tollak lukker så døra for siste gang og skubber bilen ned i hullet, for å så skuffe jorda over. Det som er interessant med Tollaks valg om å gravlegge henne i bilen, er at man kan lese situasjonen i sammenheng med begrepene bevegelse og stillstand. Fremkomstmiddelet representerer det å bevege seg, og her er det fruktbart å trekke frem Ingeborgs ønske om å ha en egen bil. Som kjent ønsket ikke Tollak det samme som henne, og ved å gravlegge henne i fremkomstmiddelet, under jorden, kan vi lese valget som en representasjon av Tollaks ønske om å holde Ingeborg nær tunet. Han ønsket at hun skulle ta del i den stillestående tilværelsen som han følte seg komfortabel i, og ved å gravlegge henne under jorda har han sørget for at hun ikke kommer seg noe sted. Ingeborgs kropp blir på tunet for alltid, gravlagt i det fremste symbolet på bevegelse.

I *Rootedness* viser Wampole til et eksempel fra Kongo hvor det finnes en tradisjon for å begrave navlestrengen i jorden nær hjemmet, som en symbolikk på barnets tilknytning til hjemstedet (Wampole, 2016, s. 21). Dette kan man også se i tilknytning til Tollaks måte å håndtere Ingeborgs død på, hvor han graver henne ned i kjente omgivelser. På den måten kommer Ingeborg til å alltid ha en tilknytning til tunet, og på symbolsk vis har Tollak sørget for at kona ikke har noe valg i å bevege seg ut av den tilværelsen.

4 En maskulin tilnærming til naturen?

4.1 En identitet som ikke skal rokkes ved

I tillegg til naturen som et fristed hvor en lettere kan håndtere vanskelige følelser, samt et sted for selvrealisering og utfoldelse, virker det som at Tollak har et nært forhold til denne hytta fra side 18 fordi den er bygd av faren. Den pastorale sjangeren kan sies å legge vekt på en konservativ måte å forholde seg til det naturlige på, ettersom tradisjoner blir satt i fokus. På side 18 forteller Tollak at faren bygde hytta etter andre verdenskrig, tilsynelatende for å kunne stå imot dersom det kom et nytt angrep. Tollak poengterer at faren bygde hytta med egne hender og at han ikke tok imot noe hjelp. Det ble helt sikkert brukt egenprodusert treverk også. Det er tydelig at Tollak ser opp til farens måte å bruke nevene til å lage noe fra bunnen av selv, noe som vitner om en mann som ønsker å være selvforsynt. I tillegg til hytta, har faren til Tollak har bygd huset som de nå bor i. Både huset og hytta har gått i familien, og ettersom faren synes det var viktig med god lufting, bor nå Tollak og familien i et ganske så kjølig hus. Senere i romanen er det viet flere passasjer hvor Tollak forteller om farens synspunkter på diverse saker, og Tollak fremstår som en som ønsker å følge disse perspektivene den dag i dag.

Det er likevel viktig for Tollak å være seg selv. Han skal ikke endre seg for noe eller noen, identiteten hans skal ikke rokkes ved. Tollak har følt en nærhet til naturen og det nevenyttige helt siden barndommen, og han har vokst opp i de samme omgivelsene som han i dag lever i. Interessen for arbeid, naturen og det landlige er noe han deler med faren sin, og det er tydelig at Tollak ser opp til hvordan faren valgte å håndtere ting i sin tid. Tollaks far lever ikke lenger nå, og Tollak poengterer at han er glad for at faren ikke rakk å få med seg de moralske og kulturelle endringene som samfunnet har vært preget av. Det kommer også eksplisitt frem at Tollak er opptatt av kjønnsstereotyper. Ikke bare ønsker han å dele de samme perspektivene til faren i en tid som åpenbart har endret seg, han påpeker også titt og ofte at det er visse områder som han selv ikke ønsker å ta del i fordi han er mann. Dette kommer blant annet til syne på side 55 når han poengterer at betegnelsen «skatt» kun skal brukes av kvinner: «Eg synes det er pinleg å høyre mannfolk seie slike ting.» (Renberg, 2020, s. 55). Tollak bruker begrepet «kvinnfolkmuunn», og han kritiserer sønnen Jan-Vidar for å ta i bruk ordet «skatt» som kjæleavn til kona si. Tollak poengterer at Jan-Vidar får si som han vil, men at han skal holde det unna faren sin.

4.2 Tollak i møte med den dynamiske verdensborger

I et essay publisert i den danske dagsavisen Politiken hevder Thomas Brandt at mannen i dansk litteratur er i krise. Dette begrunner han med kvinnens inntog i det som tidligere har vært mennenes domene, og at det derfor har blitt mindre og mindre plass til mannen:

«Kvinden har overtaget positionen som jæger og skaffedyr, hun har en succesfuld karriere, er socialt og seksuelt dominerende, hun tager styringen og udviser initiativ.» (Brandt, 2019).

Dette fører, ifølge Brandt, til en maskulinitetskrise som en gjerne finner i dansk litteratur, og han stiller spørsmålet: hva er det igjen til mannen? For å belyse Brandts påstand, i en norsk kontekst, er det mulig å trekke frem hvordan Tollak forholder seg til datteren Hillevi. Hillevi har flyttet til Oslo, hun har tatt høyere utdanning og jobber nå på et universitet. Hun gir ut artikler og er med i debatter, og fremstår derfor som en intellektuell kvinne. Mot slutten av romanen når Hillevi og Jan-Vidar kommer for å besøke tunet, blir det tydelig for oss lesere at hun har et ganske så anstrengt forhold til hjemtraktene. Hun nøler med å gå inn i huset og vil helst ikke snakke med Tollak. Ved å flytte til byen og jobbe på et universitet, har hun gått imot forventningene, og hennes brudd med tradisjonene blir av Tollak omtalt som det å ha «hovudstadsbasillar i hjernen.» (Renberg, 2020, s. 41).

Tollak holder ikke tilbake når han forteller leserne om sitt syn på Hillevis valg om å flytte, han hevder at hun har spyttet på alt hun har vært og alt hun har lært. Vi får ikke vite hva Hillevi nøyaktig driver med på universitetet, men vi får vite at hun har skrevet en artikkel som Tollak har tatt seg nær av: «Ho nyttar ord ho aldri har lært heime. Ho snakka som ein framand. Ho gjekk laus på fortida, på oss mannfolk, på dei stakkars mødrene til hønene som veks opp i dag [...]. Alt mitt ville ho rive ned.» (Renberg, 2020, s. 62). Tollak tar i bruk ordet fremmed, noe som oppsummerer hans syn på den veien hun har valgt å gå. Hillevi fremstår som en moderne og utdannet kvinne som bidrar i debatter om samfunnsaktuelle forhold, og det kommer blant annet frem at Hillevi har vært med i en debatt på radioen, men da måtte Tollak plugge ut støpselet. Han orket ikke å høre på henne, og om hennes engasjement bunner kritikken til Tollak i at hun har gått bort fra det forfedrene hennes har bygd opp. Hva er den han refererer til her? Tollak påpeker at Hillevi har motsatt seg tradisjonene ved å bryte ut av egen kulturform, og at å studere og jobbe på universitetet er å «pisse på alt forfedrene hennar har bygd opp.» (Renberg, 2020, s. 62).

Tollak ønsker å følge et mannsideal som ikke lenger samsvarer med tiden han lever i. Vi befinner oss ikke lenger i et kjønnsstereotypisk rom, der kvinnen og mannen har sine fastsatte roller. Likestilling er en menneskerett, og dette er noe det moderne mennesket tar på alvor. Brandt poengterer at femininitet har gitt menn mindre og mindre plass til å vise sin

maskulinitet, og han skriver at biologien ikke lenger er en legitim identitetsmodell (Brandt, 2019). For å bygge videre på denne påstanden, kan en argumentere for at Hillevi, som en utbryter av tradisjonene, har vekket noe i Tollak. Hillevis utdannelse og virke samsvarer ikke med Tollaks virkelighet, og når Tollak mener at hun har pisset på sine forfedre fordi hun engasjerer seg i forhold utenfor bygda, kan det tyde på usikkerhet fra Tollaks side. Tollak blir usikker fordi han ikke gjenkjenner sin egen datter og han blir fornærmet over hennes valg av utdannelse. Dette begrunnes i at hun fremstår som en utbryter av tradisjonene, og Tollak beskylder henne for å ha gått løs på både fortiden og mannfolkene. Her er det tydelig at Hillevis bevegelse ut av det som Tollak ser på som sannheten gjør at Tollak går i forsvarsmodus. Han omtaler ikke byen som hjemmet til Hillevi, det er det tunet som er. Han kritiserer ord som han mener er helt hinsides at kan komme ut av «nebbet på ein av dei mine.» (Renberg, 2020, s. 62). Tollak ønsker helst at de andre barna holdt seg nær tunet, slik som Oddo. Det er noe arketypisk ved Tollak, han kjemper hardt for verdiene sine og lar seg ikke rokkes ved, og dersom noen forsøker å se verden på en annen måte, passer han på at de får høre det. På side 11 forteller han at han har prøvd alt han kunne for å plante noe sunt folkevett i hodet på Jan-Vidar. Dette sier han etter å ha puttet barnebarnets mobiltelefon i brusglasset.

Det steile og strie forholdet som Tollak har til Hillevi kan en se i lys av Benesch's poeng om at moderniteten står i veien for identitetsskapingen. Tollak poengterer støtt og stadig at Hillevi har beveget seg bort fra det Tollak har forsøkt å lære henne, og han fremstår som både sint og fornærmet over at hun ikke tar marka, tunet og tradisjonene på like stort alvor som det han gjør. Når han forteller om henne, vektlegger han hennes valg om å reise hele veien til hovedstaden: «Ho bur ikkje her hos oss, ho bur ikkje i bygda, ho bur ikkje eingong inne i byen. Ho måtte heilt til hovudstaden.» (Renberg, 2020, s. 62). Videre påpeker han kontrasten mellom omgivelsene hun vokste opp i og hvordan hun bor nå, ved å poengtere at hun nå jobber på et kontor på universitetet. At hun skriver artikler og bruker ord som Tollak mener at hun ikke har lært hjemme, indikerer en bevegelse mot det som skiller seg fra livet på tunet. Hun er utdannet og fremstår som intellektuell, noe som gjør Tollak usikker fordi dette er utenfor hans område. Når Tollak sier at han har forsøkt å lære barna sine om det han kan, referer han til ønsket om å lære bort nøyaktig det samme som han selv har lært av sin far. Han vil at Jan-Vidar og Hillevi skal trø i hans og Ingeborgs fotspor og gå den samme veien som det de har gjort, fordi dette er noe Tollak ser på som den riktige veien. Når dette ikke skjer, særlig fra Hillevis side, oppstår det en konflikt, og denne konflikten fører til at Tollak ikke anerkjenner Hillevis fremgang. Dette kommer frem når han verken vil høre henne prate på radioen eller holde seg oppdatert på det hun driver med. Her konstateres Tollaks

fremmedfølelse overfor Hillevis vei å gå, samtidig som hans aggressive måte å forholde seg til konflikter på kommer til syne. Hillevi trækker en ny vei, en vei i samsvar med samtiden, og hennes identitet er dermed fremmed for Tollak. Når Tollak skal begrunne hennes valg, legger han skylda på at det er den nye tida som har «trolla med hovudet hennar.» (Renberg, 2020, s. 61).

4.3 Tollaks søken etter stereotypiske kjønnsroller

For å undersøke Tollaks forhold til egen maskulinitet, er det fruktbart å benytte seg av begreper innen kjønnsforskning. Hegemonisk maskulinitet kan innebære å legitimere menns dominans over kvinner, samtidig som det er differensiert i et hierarkisk system hvor visse menn har flere privilegier enn andre. Ofte er det snakk om makt og avmakt, og i vestlige samfunn har et slikt maskulinitetsideal tradisjonelt vært assosiert med hvite, heterofile menn (Connell, 2005, s. 77). En slik form for maskulint ideal kan benyttes i studiet av hvordan menn på individnivå besitter ulike former for maskulinitet, i tillegg til at det kan undersøke forskjellsbehandling innad blant menn.

Jørgen Lorentzen poengterer i *Maskulinitet: blikk på mannen gjennom litteratur og film* at menns livsverden har vært preget av strenge ideer om hvordan en mann skal være, og hevder derfor at menn utsettes for et press om å bekrefte sin mannlighet i håp om å ikke havne utenfor denne ideen (Lorentzen, 2004, s. 10). Å bli utsatt for et slikt press fra omverdenen, kan føre til at man ønsker å ta avstand fra det som blir sett på som lite maskulint (Lorentzen, 2006, s. 128-129). I boka *Manhood in America: A Cultural History* hevder Michael Kimmel at historien om amerikanske menn i hovedsak har dreid seg om å dokumentere hva menn har gjort opp igjennom historien og i mindre grad om hvordan den mannlige opplevelsen har preget menns liv. Her trekker han frem angsten for å bli oppfattet som lite maskuline i form av å være svak, nervøs eller redd, noe som viser at menn generelt er engstelige for å mislykkes i å leve opp til mannsidealet. Kimmel poengterer også at historien viser at amerikanske menn har en tendens til å kontrollere seg selv ved å projisere frykten over på andre, og når de føler på presset, ønsker de å rømme i forsøket på å bygge en trygg følelse av seg selv som menn (Kimmel, 2006, s. 6).

Når det kommer til Tollak, kritiserer han ord som han selv mener kun skal brukes av kvinner. Dette kommer særlig til syne når han snakker nedlatende om Jan-Vidars bruk av ordet skatt, og at han helst ser at Jan-Vidar ikke benytter seg av slike ord foran han. I tillegg kritiserer han Leif Gunnar, en gammel kompis av dattera Hillevi, for å være veik. Leif Gunnar

jobber i banken, og når Tollak skal beskrive han, velger han å trekke frem at han er pinglete: «Sat alltid å pirka i maten, åt ikkje skorpa på brødet, skar vekk feittet på kjøtet, leita skremd i fisken etter bein.» (Renberg, 2020, s. 41). Tollak poengterer også at Leif Gunnar er dårlig med nevene, og han sier at dette er egenskaper som han har etter moren sin. Moren kommer fra byen, og Tollak mener at hun aldri har funnet seg til rette oppe i dalen. Tollak sammenligner altså egenskapene til Leif Gunnar med det å være fra byen, som en kontrast til det å vokse opp på tunet, noe en kan se i sammenheng med dikotomien bygda-byen. Her kommer altså skillet mellom bygdemenneske og bymenneske frem nok en gang, ettersom Tollak implisitt forteller at dersom du er fra byen, så har du ikke de riktige egenskapene som skal til for å leve et liv på bygda. Tollak innrømmer likevel at de fleste tenker annerledes i dag enn før, og det som er interessant her, er at han selv vet at han representerer en generasjon som ikke lenger er like til stede som før. Han påpeker selv at han er en kjepp i hjulet, men å endre seg er ikke et alternativ. Tollaks syn på kjønnsroller kommer også til uttrykk på side 59, hvor han innrømmer at han ikke har vært like mye til stede under barnas oppvekst som det Ingeborg har vært. Her er det interessant å trekke frem at Tollak begrunner dette i arbeidet sitt: «Dei var helst hos Ingeborg, mens eg var med saga.» (Renberg, 2020, s. 59). I dette ligger det noen gamle kjønnsstereotypier i grunn, ved at det var kvinnen som skulle ta seg av barna mens mannen holdt seg til arbeidet.

Som nevnt har Hillevi et anstrengt forhold til hjemtraktene. Det blir også fortalt at hun har vært innlagt på psykiatrisk avdeling, men hva hun eksplisitt sliter med blir ikke nevnt. Det kan begrunnes i at Tollak selv egentlig ikke vet hvordan hun har det. Han vet bare at hun har vært innlagt, og når han skal forklare hva som kan ligge bak, er det igjen den nye tida som får skylda: «Hillevi ser så lita ut der ho står, så lita og knuseleg, kva er det folk har gjort med dotter mi? Rive henne frå meg. Kva er det dei har vrenget henne til å bli, vesle dotter mi, [...]» (Renberg, 2020, s. 135). Når Tollak påpeker at det er samtiden som har skadet Hillevi, ligger det en forventning bak om at hun hadde hatt det helt fint dersom hun ble på tunet. Dette kan vi se i sammenheng med tanken om at byen oppleves som frenetisk, mens livet på landet er stille og rolig. Tollak er så oppslukt i hvordan byen og samtiden opptrer som en trussel for han at det står i veien for et genuint forhold til egen datter. Tollak forsøker ikke å lytte til Hillevi, noe som henger sammen med Tollaks vegring over å snakke om følelser generelt. Når han poengterer at det er forbeholdt kvinner å snakke om indre tanker og følelser, hindrer det han i å delta i følsomme samtaler. På den måten oppstår det en avstand mellom Tollak og Hillevi, hvor det er tydelig at Tollaks sterke meninger og strie holdninger påvirker deres forhold på flere plan.

Dersom en skal undersøke om Tollak kan ses i lys av Raewyns forståelse av hegemonisk maskulinitet, er det nyttig å blant annet trekke frem hvordan Tollak ser på seg selv som overordnet Leif Gunnar. Tollak sammenligner egenskapene deres og poengterer at Leif Gunnar er veik fordi han har en mor som ikke har vokst opp på bygda. I tillegg trekker han frem egenskaper som pinglete og dårlig med håndverk når han skal beskrive han, og derfor er det tydelig at Tollak forbinder maskulinitet med det å være tøff, sterk og uredd. Det er viktig for Tollak å skille seg fra bymennesket, og måten han trekker skillet på er å poengtere at de ikke er like nevenyttige som han. Dermed ser han ned på Leif Gunnar, og på den måten er det mulig å trekke linjer mellom Tollak og den hegemoniske formen for maskulinitet. I tillegg ser Tollak for seg et samfunn der mannen skal holde seg til arbeidet mens kvinnen er hjemme og passer på barna, noe som også gir uttrykk for et syn som legitimerer kjønnsrollefordeling. Hendelsen med Leif Gunnar kan også bli sett i sammenheng med Lorentzen og Kimmels tanke om at menn kan bekymre seg for at de fremstår som lite maskuline, i tillegg til at man frykter det å være underdanig. Tollak ønsker å heve seg over Leif Gunnar, mest sannsynlig i forsøket på å virke mer maskulin enn han.

Når Tollak kritiserer Leif Gunnar for å jobbe i banken, kan det fremstå som om at Tollak forbinder maskulinitet med det å arbeide i naturen. Han trekker skillet mellom bymenneske og bydemenneske når han påpeker at man er veik fordi han har foreldre fra byen, og Tollak ser på seg selv som overlegen når det kommer til egenskapene hans. Dersom en er fra byen, er det naturlig at man ikke har de samme mulighetene som de som vokser opp nær fjell og mark. I Tollaks perspektiv derimot, er man veik og pinglete dersom man ikke kjenner til saga eller har vært borti ei børs før, særlig hvis du er mann. Om vi tar Lorentzen poeng på alvor, kan man trekke frem Tollaks trang til å rakke ned på andre menn som et eksempel på hans frykt for å virke lite maskulin og underdanig. Når han får det til å fremstå som om at han er mye tøffere enn Leif Gunnar, er det mulig å argumentere for at Tollak arbeider hardt for å ikke fremstå som mindre maskulin enn andre. Tollak har jo allerede blitt utfordret av Hillevi, noe som gjør han usikker, og kanskje har denne usikkerheten ført til at han føler et behov for å heve seg over andre menn. Særlig poengteres frykten for å virke mindre maskulin enn andre når han mener at visse ord og roller er forbeholdt det kvinnelige kjønn, noe som igjen er med på å uttrykke Tollaks søken etter tradisjonelle kjønnsroller.

Kimmel skriver at overgangen til det 21-århundret, etter industrialiseringen, førte til nervøse menn fordi de følte en trang til å bevise mannligheten sin (Kimmel, 2006, s. 216). Det å være håndverker eller bonde ble sett på som det å være selvforsynt: «[...] small shopkeepers, independent farmers, highly skilled manufacturing workers – is exactly the

segment that clings most tenaciously to the ideology of self-made masculinity.» (Kimmel, 2006, s. 216). Dette er også yrkene som ble hardest rammet av industrialiseringen, og denne konsekvensen henger tett sammen med hvordan Tollak mistet sagbruket til fordel for byggvarehandelen. Som allerede nevnt i tidligere kapittel, kan en se yrket til Tollak i sammenheng med hans identitet. Da byggvarehandelen tok over, opptrådte handelen som en direkte trussel for Tollaks virksomhet, samtidig som Tollaks identitet ble utfordret. I likhet med Kimmels fremstilling av hvordan menn har forholdt seg til industrialiseringen, knytter Tollak identiteten sin til yrket. Det som også er verdt å nevne, er at Kimmel påpeker at tradisjonelle maskuline normer ofte ligger i sentrum hos de som føler en trang til å bevise sin mannlighet, samtidig som man kan føle på både sinne og nervøsitet i møte med utfordringer (Kimmel, 2006, s. 217).

4.4 Voldsmannen Tollak

Tollak preges av eksplosive utbrudd hvor sinnet tar overhånd. Dette knyttes til voldelighet, og ofte er det nettopp vold som er Tollaks måte å løse ting på. Til eksempel kan en trekke frem episoden på side 57 hvor Tollak får nyss i at det er noen ungdommer i bygda som selger narkotika. Dette tar Tollak på blodig alvor, og han velger å ta saken i egne hender. Tollak oppsøker ungdommene ved en hytte i skogen, og han slår de til blods. Å ta saken i egne hender er noe Tollak ikke nøler med, han er en voldelig mann som reagerer med sinne dersom han opplever urettferdighet. Er vold også noe Tollak forbinder med maskulinitet? Et annet eksempel som naturligvis må inkluderes, er det faktum at Tollak tar livet av sin egen kone. Episoden med Ingeborg og Tollak viser at Tollak ikke er i stand til å håndtere vanskelige følelser på en trygg måte, og at det er nettopp vold og aggresjon som er hans måte å håndtere ting på. Å ta livet av sin egen kone er meget alvorlig, og som jeg har undersøkt i tidligere kapittel, skyldes drapet på Ingeborg kritikken hun rettet mot Oddo. Tollak klarer ikke å håndtere urettferdighet med noe annet enn sinne, noe som blir tydelig gjennom både hendelsen med Ingeborg og hendelsen med ungdommene, og det er interessant å undersøke om det ligger et ønske om å være maskulin bak disse voldshendelsene.

Bakgrunnen for voldshandlingene mot ungdommene som solgte narkotika, begrunnes i Tollaks ønske om å forsvare sine egne barn samt det han selv tror på. Tollak opplever ungdommene som en trussel, han ønsker å ta saker i egne hender, og tyr derfor til rå vold. Det samme kan sies å gjelde drapet på Ingeborg, ettersom det var Tollaks måte å håndtere kritikken mot Oddo på. Tollak følte at Ingeborg angrep Oddo, noe som Tollak ikke tolererer:

«Eg slo ikkje i hel den eg elska, eg slo i hel det ho sa.» (Renberg, 2020, s. 105). For å trekke frem enda et eksempel på hvordan Tollak håndterer saker med aggresjon, er det interessant å se på side 20-21. Lars Åge, som er broren til Tollak, mener at Tollak burde søke hjelp: «Du må snakke med nokon, gjentok han. Det finst hjelp. Du kan få kontrollert det, sa han.» (Renberg, 2020, s. 20). Videre påpeker broren at faren deres også var slik som Tollak, og at det er på tide å få det ut av slekta. Tollak reagerer igjen med sinne og han tar tak i kjeven til Lars Åge samtidig som han kommer med truende utsagn. Denne hendelsen vitner om en mann som ikke ønsker at noen blander seg i hans saker, og at han blir aggressiv dersom noen gjør det. «Det er harskt, det blodet ditt, Tollak.» (Renberg, 2020, s. 21).

Det er også fruktbart å trekke frem forholdet mellom Tollak og Åsa. Åsa er moren til Oddo, og det som er iøynefallende, er at Åsa sier til Tollak at han tok henne med makt: «Eg sa at du har tatt meg med makt før, Tollak. [...]. Makt? Ja, Tollak. Med makt? Neven min stramma seg. Kva er det du står her og seier? Du veit kva eg seier, Tollak.» (Renberg, 2020, s. 145). De to møttes før Tollak møtte Ingeborg, og ut ifra sitatet over tyder det på at Tollak voldtok Åsa. Dette er de imidlertid uenig i, men dersom vi legger Tollaks tilbøyelighet for voldshandlinger til grunn, har man belegg for at voldtekt kan være tilfellet. Når Åsa kommer på trappen til Tollak, flere år etter, og konfronterer han med det som skjedde mellom dem, blir Tollak sint. I tillegg henter Åsa til at hun vet hva som skjedde med Ingeborg, og dette får Tollak til å slå henne i ansiktet. Igjen tyr Tollak til vold når han blir utfordret, og dersom Åsa snakker sant, kan vi betegne Tollak som både drapsmann og voldtektsmann.

Alle disse hendelsene som jeg har vært innom vitner om en mann som gjør handlinger av sinnet sitt. Det er ikke snakk om at Tollak vil motta noe hjelp, og han har tidligere uttrykt at det å snakke om følelser er forbeholdt kvinner. Han kritiserer de som ønsker å lette på brystet og snakke om sitt indre følelsesliv, og det er åpenbart at Tollak forbinder maskulinitet med det å ikke være i kontakt med følelsene. Dersom noe må hanskas, er det vold som er løsningen. Å snakke ut om noe ligger ikke i Tollaks natur, han synes det er nedverdiggende og feminint å være åpen: «[...] at eg ikkje ville slå på fjernsynet meir og sjå folk springe rundt halvnakne og dyrke seg sjølv. At eg ikkje ville opne avisa og sjå folk snakke om kjenslene sine.» (Renberg, 2020, s. 92). For Tollak, som er så prinsippfast og konservativ som han er, er det viktig for han at kjønnsrollene ikke beveger seg utover det han ser på som sannheten. Han er opptatt av å forsørge familien sin og de som står han nær, men det virker som om at dette kun kan gjøres ved å utøve vold. Når Lars Åge poengterer at faren deres oppførte seg på samme måte, kan det vitne om at aggresjon er den eneste måten Tollak kjenner til når det kommer til konfliktløsning. Tollak ønsker å holde fast på de samme prinsippene som faren og

det er ikke snakk om å endre seg for noen. At Lars Åge uttrykker et ønske om å få aggresjonen ut av slekta, gjør bare Tollak sintere, fordi han ikke tolerer at andre blander seg i hans saker. Om man så ønsker å lette på brystet, er det forbeholdt kvinner. Å forbinde hjelp og terapi med det feminine, gjør at Tollak holder kortene tett inntil brystet i håp om å holde på maskuliniteten sin, noe som igjen fører til at han ikke kjenner til andre måter å håndtere vanskelige følelser på enn det å utøve vold. Det maskuline idealet hos Tollak synes derfor å nærme seg den hegemoniske formen for maskulinitet, ettersom han er så opptatt av å holde på kjønnsrollene, i tillegg til at vold og aggresjon er hans verktøy for å forsørge de som står han nær.

4.5 Autonomi

Når det kommer til Tollaks ønske om å være selvforsynt, samt måten han kritiserer samfunnets sirkulasjon på, er det mulig å se hans kompromissløse autonomiholdning i sammenheng med vigilantisme. I artikkelen «The vigilante identity and organizations» bruker Karl Aquino, Fan Chen og Maja Graso en definisjon på vigilante identiteter fra artikkelen «The Dark Knight»: «an employee who has taken on the self-appointed role identity of being a monitor and punisher of co-workers deviance» (Aquino m.fl, 2022, s. 2). Vigilantisme går ut på at man straffer antatte lovbrudd uten juridisk myndighet. Vigilanter fremstår som årvåkne mennesker som søker å straffe noen uten formell autoritet, og disse har fantes iblant oss helt siden mennesker begynte å leve i lokalsamfunn. Det engelske begrepet *vigilante* har vært til stede siden 1800-tallet, og ordet betyr *vokter* (Aquino m.fl, 2022, s. 1-2). I norsk kontekst vil begrepet *borgervern* være det som nærmer seg den engelske termen *vigilant*. Borgervern viser til frivillig privat praksis som har som formål å opprettholde ro og orden i samfunnet, gjerne gjennom gruppeorganiseringer, og slik virksomhet opptrer som et alternativ til den offentlige rettshåndhevelsen. Det er forbudt for andre enn politiet å delta i virksomhet som har som formål å organisere privat aktivitet for å opprettholde offentlig ro og orden. Til eksempel kan vi trekke frem den norske gruppen «Barnas trygghet», en gruppe som på egenhånd forsøker å oppdage pedofili blant befolkningen. Det som skiller den norske forståelsen av borgervern fra det engelske begrepet *vigilant*, er at vigilante identiteter ofte stammer fra en slags amerikansk mentalitet som er å gjenkjenne i en rekke amerikanske action-filmer. Til eksempel kan vi trekke frem fiksjonsfigurene Batman fra *The Dark Knight* og Paul Kersey fra *Death Wish*-serien. Felles for fiksjonsfigurene er at de opplever urett mot seg selv eller andre, og de bestemmer seg for å jakte etter gjerningspersonen på egenhånd. Dersom en opplever urett,

ønsker vigilante typer å ta saken i egne hender. For å utvide definisjonen av vigilante identiteter har Aquino, Chen og Graso supplert med tanken om at slike typer ofte ser på seg selv som årvåkne overfor personer som begår ulike normbrudd, og som dermed er villig til å straffe vedkommende uten å inneha noe slags form for formell autoritet (Aquino m.fl, 2022, s. 2).

I Tollaks tilfelle er det mulig å se hans vigilante adferd under særlig én passasje fra romanen som oppgaven allerede har vært innom, nemlig voldshendelsen med ungdommene. Når Tollak får høre at de selger narkotika, og han velger å oppsøke de for å banke dem, er det tydelig at han føler en slags autonomi overfor lover og regler. Han ønsker å ta saken i egne hender, noe man kan se i sammenheng med at vigilanter ofte ikke stoler på myndighetene (Aquino m.fl, 2022, s. 2). Aquino, Chen og Graso anvender grunnleggende identitetsteori i sin undersøkelse, og de påpeker at vigilante personligheter opplever det som «a strong compulsion to satisfy its behavioral demands because doing so is self-affirming» (Aquino m.fl, 2022, s. 2). Tollaks vigilante holdninger kan man se i sammenheng med hvordan hans overdrevne maskulinitet fungerer som en reaksjon når han blir utfordret, i tillegg til hans ønske om å leve en autonom tilværelse. Å slå ungdommer til blods er en ganske så dramatisk måte å håndtere noe på, men for Tollak fremstår det som den eneste riktige handlingen. Det var et kort tidsspenn mellom da han mottok beskjeden til at han var på vei for å kjøre opp til ungdommene, og han valgte å sparke inn døra og bruke vold før han i det hele tatt hadde snakket med dem. At det tar en halv time for Tollak å kjøre til stedet, i tillegg til flere minutter hvor han må gå, stopper ikke han i å ta saken i egne hender. Tollak kjemper for sin sannhet, koste hva det koste vil, særlig når det kommer til å beskytte seg selv og de som står han nær.

Tollaks tilbøyelighet for autonomi kan man også lett identifisere i passasjen hvor han tar ut pensjonen sin fra banken hver måned: «Eg er ikkje interessert i at de ranar meg og gjer dykk søkkrike på det eg har spart. Det held no.» (Renberg, 2020, s. 43). Å benytte seg av banken er en selvfølge dersom man ønsker å være en del av sirkulasjonen i samfunnet, men dette har Tollak altså valgt å motsi seg. Han kritiserer banken som institusjon, og han protesterer ved å reise ned dit en gang i måneden for å ta ut alle pengene sine. Å være selvforsynt er en kjernefaktor i Tollaks liv, noe som kommer til uttrykk i det han sier at han ikke vil at banken skal ha noe av det som er hans. I tillegg til dette, kan man se valget om å grave ned søppelet i jorda som en form for holdning innen autonomi. Tollaks ønske om å være selvforsynt skal ikke stoppes av gjenbruksstasjoner eller annen søppelhåndtering, fordi det betyr å ta del i samfunnet. Tollak ønsker ikke å være en del av sirkulasjonen, han har skilt

seg fra samfunnet for å leve på sin egen måte. Å være selvforsynt betyr å finne ut løsninger på egenhånd, og for en som legger stor vekt på gamle tradisjoner og prinsipper, virker det, paradoksalt nok, lurt å håndtere søppel på den måten som det alltid har blitt gjort.

5 Avsluttende refleksjoner

5.1 Reaksjonær stillstand

Tollaks negative holdninger til bevegelse og utvikling fører til konflikter på flere plan. I Hillevis tilfelle understrekes konflikten på bakgrunn av hans fremmedgjøring og usikkerhet overfor datteras valg av utdanning og engasjement i forhold utenfor tunet. Tollak kjenner seg ikke igjen i veien hun har valgt å gå, og han mener at hennes vei både trækker på forfedrene og er respektløs overfor tradisjonene. Det er tydelig at Tollak styres av de samme prinsippene som gjaldt da han var ung, hvor ønsket om å bringe videre det han har lært av sin far er stort. Kona Ingeborg er også et offer for Tollaks stillestående tilværelse, der hennes liv gikk tapt i et voldsomt sinneutbrudd basert på Tollaks trang til å stå opp for sin egen sannhet. Tollaks forakt for bevegelse kommer også eksplisitt til uttrykk i det han velger å si opp avisa, kaste tv-en, ødelegge radioen og ta ut pensjonen fra banken hver måned, og når det gjelder pengene i banken, belyser det hans vigilante holdninger. Ettersom Tollak motsetter seg bevegelse på flere plan, i tillegg til at han jobber hardt for sin egen sannhet, er det mulig å identifisere han som reaksjonær. Å ha reaksjonære holdninger innebærer ønsket om å gjeninnføre en svunnen tid, der en person som er reaksjonær både ønsker og arbeider for å realisere gamle ordninger og tilstander.

Gjennom språket er det lett å forstå hva Tollak synes om både de moralske og teknologiske utviklingene. Han poengterer at: «Den tida vi lever i, ho er ikkje mi.» (Renberg, 2020, s. 13), og at «Ho hadde ingen respekt for det som var gammalt. For det som var mitt.» (Renberg, 2020, s. 13). Å rotfeste seg er viktig for Tollak, tradisjonene står i sentrum og de gamle prinsippene skal videreføres, koste hva det koste vil. At Tollak går så langt som å ta livet av sin egen kone, viser at det fremstår som livsviktig for han å stå for det som han selv tror på. Tollaks maskuline ideal er å holde seg innenfor de gamle kjønnsstereotypiske rollene, og når noen eller noe utfordrer dette, reagerer han med å yte motstand. På side 18, når Tollak forteller at han reiser opp til hytta i skogen når han trenger å være alene, får vi vite at faren bygde denne hytta for å stå imot et nytt angrep. Dette kan ses på som en allegori til Tollaks reaksjonære holdninger, ved at han allerede føler seg angrepet av den nye tiden. Dersom sannheten hans blir utfordret, slik som stillstanden hans blir utfordret av bevegelse, reagerer

Tollak med overdreven maskulinitet for å stå imot. For han er vold og brutalitet løsningen, særlig når det kommer til å forsvare han og Oddo. Tollak ser på seg selv som selvstendig, og hans statiske tilværelse fører til autonomi. Når Tollak påpeker at hans sentvoksende furu er bedre enn tørt, latvisk tømmer, belyser det hans syn på stillstand som overordnet bevegelse.

5.2 Et mørkt mannportrett

Litteraturen speiler ofte samfunnet, noe Renberg tar på alvor i det han skriver om ulike typer som han mener det er viktig at å ta tak i. Tollak er en av dem, og denne masteroppgaven har undersøkt hvem Tollak egentlig er. Etter første blick på romanen er det lett å betegne Tollak som både sta og sint, noe som ikke er en feil beskrivelse. Tollak representerer reaksjonære holdninger og en stillestående tilværelse, han kjemper for sin sannhet og lar ikke noen eller noe komme utenom. Denne oppgaven har vist at Tollaks negative syn og holdninger blant annet fører til steile fronter mot andre mennesker, særlig når det gjelder de som ønsker å bryte ut av tradisjonene for å danne sine egne fotspor. Å kjempe for å gjeninnføre normer og regler fra en nokså svunnen tid krever sitt, og i Tollaks tilfelle har dette gått utover økonomien, familien og han selv.

I et intervju med Cappelen Damm stiller Renberg spørsmålet: «Hvor mye kan samfunnet kreve av forandring av et lite menneske?» (Boktips, 2020, 16:30). Tollak er rasende på samtiden og ser kantete på livet. Prinsippene hans blir betegnet som en evig sannhet, og det kan virke som om han er født med skylapper. Når et samfunn endrer seg i den takten den har gjort, kommer det til å finnes mennesker som selv har vært vitne til denne store forandringen, og noen kan lure på om det i det hele tatt er legitimt at man skal være tilbøyelig for all utvikling. Tollak uttrykker eksplisitt at det er et skille mellom by og bygd, og han legger vekt på at de fra byen ikke forstår seg på livet på landet. Dersom man oppfatter at mennesker fra ulike deler av Norge bærer ulike verdier, kan konsekvensen være at det oppstår en kløft mellom by og bygd. Hvis man legger mobilitet til grunn, kan man argumentere for at byene gjennomgår en flyt i et større tempo enn stedene i distriktet, og slik vi har sett gjennom Tollak, kan det være en kilde til både fremmedgjøring og usikkerhet hos de som ikke deltar i denne utviklingen. Jeg vil påstå at dette særlig kommer til uttrykk gjennom forholdet mellom Tollak og Hillevi, ved at han ikke en gang orker å høre henne snakke på radioen. Tollak plusser ut støpselet når Hillevi bidrar i debatter, i et forsøk på å tie hennes sannhet. Konsekvensen av Tollaks usikkerhet er et skjært forhold til egen datter, og i stedet for å heie henne frem, blir deres forhold bare et symbol på hvordan skillet mellom by og bygd kan

oppfattes.

I sammenheng med at det er en kontrast mellom det indre og ytre hos Tollak, har *Tollak til Ingeborg* vist oss at det er en kontrast mellom tradisjon og modernitet. Å være en representant for det tradisjonelle vil ofte bli oppfattet som konservativt, særlig i en tid der det er mobiliteten som verdsettes. For noen er adjektivet *konservativ* et negativt ladet ord, ettersom det betyr å holde fast ved noe, og i et moderne samfunn kan man stille seg spørsmålet om det er riktig å holde fast ved verdier i form av stereotypiske kjønnsroller. Slike verdier vil for noen fremstå som gammeldagse, men for andre er dette sannheten. Når det gjelder Tollak, kan vi betegne han som en outsider, men i sammenligning med for eksempel Vesaas' Mattis, er Renbergs romanfigur et kaldt portrett. Idet Tollak gjør handlinger av sinnet sitt er det vanskelig å stille seg bak holdningene hans, og man kan føle på et behov for å trekke seg unna sånne som han. Renberg har altså portrettert en representant for bygda på en særdeles mørk måte, hvor forakten for samtiden, elektronikk, globalisering og utdannede kvinner har endt i voldshandlinger. Tollak ser på det som livsviktig å høre fortiden til, og han representerer en identitet som ikke skal rokkes ved. Kanskje kan hele romanen leses som én stor motstandskamp? Idet Tollak forteller at han reiser opp til hytta når han trenger å skille seg fra samfunnet, en hytte som ble bygd for å stå imot soldater under andre verdenskrig, blir det klart for oss lesere at Tollak ser på utviklingen som en trussel, og i likhet med andre som står overfor fare, yter Tollak motstand.

5.3 En kulturform dømt til undergang?

Denne oppgaven har tatt utgangspunkt i problemstillingen «*Hvem er Tollak?*». En kompleks romankarakter som betegner seg selv som noe annet enn det som oppfattes av han har vært utgangspunktet for denne masteroppgaven, og som det har kommet frem i analysedelen er Tollak selv offer for sin egen brutale sannhet. Undersøkelsen har vist at det å motsette seg bevegelse til fordel for en stillestående tilværelse har ført til konflikter for Tollaks nære relasjoner, samtidig som hjemtraktene og tunet står som et symbol på en rotfestet tilværelse. I tillegg er hans forståelse av stillstand som overordnet bevegelse en kilde til tragedie, og det er vanskelig for leserne å stille seg bak Tollaks handlinger og meninger. I hendelsen med Ingeborg kommer det tydelig frem at Tollaks beskyttende holdning overfor sin egen kulturform er livsviktig for han, og på denne måten er det mulig å lese Tollak som en representant for det å stå fast. Spenningen mellom Tollak og Hillevi viser hvordan Tollak forholder seg til det å bryte med egen kultur, hvilket har ført til en datter som åpenbart er

preget av det anstrengte forholdet hun har med sin far.

Sterke tilknytninger til tradisjoner gjør Tollak til en nøysom naturmann, men det er likevel mulig å identifisere gnisninger mellom et antroposentrisk og økosentrisk syn på naturen hos romankarakteren. Selv om Tollak har et lavt forbruk av varer og tjenester, som er gunstig for miljøet, har oppgaven vist at hans hensynsløse autonomiholdning har ført til at han rett og slett har skilt seg fra verden. Å ikke delta i samtidsaktuelle konversasjoner eller samfunnets sirkulasjon er i seg selv en trussel for bærekraftig utvikling, og på denne måten vil Tollaks søppelnedgraving og ignorante holdninger i seg selv bidra til antroposentriske verdier. Samtidig er han en skikkelse som det er mulig å betegne som pastoral, med hans kjærlighet for naturen og det landlige livet til grunn. Det kjærlige forholdet til naturen er noe han imidlertid tar veldig langt, hvor han utelukkende bygger sin identitet på det å være Tollak fra dalen. Dette kan også knyttes til hans forståelse av egen maskulinitet, hvor han lengter etter tradisjonelle, maskuline normer som kan bekrefte hans mannlighet. Modernitet og bevegelse opptrer som en trussel for Tollaks identitet, hvor særlig den moderne, intellektuelle kvinnen gjør han usikker. Å representere en identitet som ikke skal rokkes ved, en identitet som innebærer en ensformig og unyansert tilnærming til livet, gjør at Tollak står fast. Symbolisert gjennom Tollaks møte med Ingeborg, Hillevi og Oddo, er det tydelig at Tollak blir stående alene på hytta med børsa i hånda, i vente på å beskytte seg selv og sin sannhet.

6 Litteratur

- Aquino, K., Chen, F. X. & Graso, M. (2021). The vigilant identity and organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 2022(170), 2-17.
<https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2022.104136>
- Benesch, K. (2012). Cultural Immobility. *JSTOR*, 57(3), 403-418.
<https://www.jstor.org/stable/23509544?seq=1>
- Boktips. (2020, 4. november). *Tore Renberg om Tollak til Ingeborg*. [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=GmLtuA0S2_o
- Brandt, T. B. (2019, 23. juni). Essay om den ynkelige mand: Manden er i krise, og forfatterne griner ad ham. *Politiken*.
<https://politiken.dk/kultur/boger/art7255060/Manden-er-i-krise-og-forfatterne-griner-ad-ham>
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Connell, R. (1995) *Masculinities*. Polity Press.
- Det norske akademis ordbok. (u.å). *Rotfestet*. <https://naob.no/ordbok/rotfestet>
- Dylan, B. (1964). The Times They Are a-Changin'. På *The Times They Are a-Changin'*.
- Eriksen, T. B. (1999). *Tidens historie*. Cappelen Damm.
- FN-Sambandet. (2023, 21. mars). *Klimaendringer*.
<https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/klimaendringer>
- Fromm, H. & Glotfeldy, C. (Red.). (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. University of Georgia Press.
- Framtiden i våre hender. (u.å). *Overforbruk*. <https://www.framtiden.no/tema/overforbruk>
- Furusest, S. & Hennig, R. (2023). *Økokritisk håndbok*. Universitetsforlaget.
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism* (2. utg). Routledge.
- Gifford, T. (1999). *Pastoral*. Routledge.
- Haugen, H. M. (2016). *Kampen om utviklingen. Teorier, strategier og globale utfordring*. Cappelen Damm Akademiske.

- Hiltner, K. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. Routledge.
- Kimmel, M. (2006). *Manhood in America: A Cultural History*. Free Press.
- Larsen, H. N., Solli, C. & Steen-Olsen, K. (2021). *Forbruksbasert klimaregnskap for Norge. Framtiden i våre hender*.
<https://www.framtiden.no/filer/dokumenter/Rapporter/2021/Forbruksbasert-klimaregnskap-for-norge-2021.pdf>
- Lorentzen, J. (2004). *Maskulinitet. Blikk på mannen gjennom litteratur og film*. Spartacus.
- Lorentzen, J. (2006). Forskning på menn og maskuliniteter. I Jørgen Lorentzen og Wenche Mühleisen (Red.), *Kjønnforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget.
- Miljødirektoratet. (2022, 21. april). *Miljøindikator 1.1.8*. Miljødirektoratet.
<https://miljostatus.miljodirektoratet.no/miljomal/naturmangfold/miljomal-1.1/miljoindikator-1.1.8>
- Norheim, M. (2020, 3. september). Tore Renberg feirar 25-årsjubileum med formidabelt mannportrett. *NRK*. https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-_tollak-til-ingeborg_-_av-tore-renberg-1.15144169
- Prinos, A. M. K. (2020, 27. september). Bokanmeldelse: Rikt portrett av stridslysten stabeis. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/PRr6ab/bokanmeldelse-rikt-portrett-av-stridslysten-stabeis>
- Renberg, T. (2020). *Tollak til Ingeborg*. Cappelen Damm.
- Renberg, T. (2020, 4. september). *Intervju: Tore Renberg i kulturstripa* [Radioprogram]. Kulturstripa, NRK.
https://radio.nrk.no/podkast/bok_i_p2/sesong/siste/1_c35d9dec-4b6e-43f7-9d9d-ec4b6eb3f7ab
- Sheller, M. & Urry, J. (2006). The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A: Economy and Space A*, 38(2), 207-226. <https://doi.org/10.1068/a37268>
- Vik, S. (2022, 23. desember).
Maja Lunde: – Jeg møter stadig oftere lesere som begynner å gråte. *NRK*.
<https://www.nrk.no/kultur/bokbrev-1-maja-lunde-mener-vi-ma-snakke-om-hvordan-klimakrisen-pavirker-oss-1.16104200>

Wampole, C. (2016). *Rootedness: The Ramifications of a Metaphore*. The University of Chicago Press.

White Jr., L. (1996). The Hisgorical Roots of Our Ecologic Crisis. JSTOR, 155(3767), 1203-1207.

https://www.jstor.org/stable/pdf/1720120.pdf?refreqid=excelsior%3A295dd914222fb480f2434ed42e517566&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

Wærp, H. H. (2018). «*Hele livet en vandrer i naturen*» - økokritiske lesninger i Knut Hamsuns forfatterksap. Orkana Akademisk.